

BARTOSZ ŁUKOWIAK
Uniwersytet Wrocławski

 <https://orcid.org/0000-0003-3993-2182>

Zakres przedmiotowy reguły *in dubio pro reo*, czyli o możliwości rozstrzygnięcia na korzyść oskarżonego niedających się usunąć wątpliwości prawnych (analiza kompleksowa)

**Substantive scope of the *in dubio pro reo* rule,
i.e. the possibility of deciding in favour of the accused irresolvable
legal doubts (comprehensive analysis)**

Abstract: The aim of the study is to examine the question of the substantive scope of the *in dubio pro reo* rule, i.e. the determination of a decades-long dispute whether the order to decide irresolvable doubts in favour of the accused, as expressed in Article 5 (2) of Polish Code of Criminal Procedure, also concerns legal matters, or whether it should only be used to clarify factual doubts. This article is a first comprehensive analysis of this issue. It sets out all the arguments put forward so far for each of the opposing views, as well as a number of own arguments which have not yet been taken into account. The first part of the text examines, inter alia, the legal nature of the *in dubio pro reo* directive, in particular its relationship with the presumption of innocence. The following section examines, inter alia, the impact of successive changes in criminal procedural law on solving the problem of the scope of the rule in question and compares the directive with similar rules in other fields of law.

Keywords: *in dubio pro reo*, presumption of innocence, directive 2016/343, legal principle, legal rule, criminal proceedings

1. Wstęp

Zgodnie z art. 5 § 2 Kodeksu postępowania karnego¹ niedające się usunąć wątpliwości rozstrzyga się na korzyść oskarżonego. Przepis ten wyraża dyrektywę *in dubio pro reo* (dalej: IDPR), która wprawdzie została sformułowana wprost przez Aegidiusa Bossiusa dopiero w XVI w., ale sięga swoimi korzeniami jeszcze czasów prawa rzymskiego². Przyjmuje się, że przywołana dyrektywa obowiązywała też na gruncie poprzedniej kodyfikacji prawa karnego procesowego, chociaż wyrażono ją wtedy od strony negatywnej („[n]iedających się usunąć wątpliwości nie wolno rozstrzygać na niekorzyść oskarżonego”), co miało być konsekwencją negatywnego ujęcia w ówczesnej ustawie procesowej również zasady domniemania niewinności³. Odmienny pogląd prezentuje K. Zgryzek, który stwierdził, że przed wejściem w życie aktualnej ustawy procesowej nie obowiązywała reguła IDPR („rozstrzygaj na korzyść”), ale odmienna od niej reguła *in dubio ne contra reum* („nie rozstrzygaj na niekorzyść”), jedynie pozornie tożsama z nią treściowo. Pierwsza z nich nakazuje odrzucić nie tylko rozwiązanie niekorzystne dla oskarżonego, lecz także rozwiązanie dla niego obojętne (neutralne) i wybrać korzystniejsze. Tymczasem z reguły *in dubio ne contra reum* wynikał wyłącznie zakaz sięgania po rozwiązanie

¹ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego. Tj. Dz.U. 2021, poz. 534 ze zm. [dalej: k.p.k.].

² A. Tęcza-Paciorek: *Zasada domniemania niewinności w polskim procesie karnym*. Warszawa 2012, s. 143; W. Wołodkiewicz: *Łacińskie reguły prawne dotyczące ciężaru dowodu w procesie*. „Palestra” 2014, nr 9, s. 255; tak również M. Kalemba: *Zasada „in dubio pro reo” w kontradiktoryjnym procesie karnym*. W: *Kontradiktoryjność w polskim procesie karnym*. Red. P. Wiliński. Warszawa 2013, s. 568, która jednak przyjmuje pisownię „Aegidius Bossius”; A. Lach: „*In dubio pro reo*” i „*beyond reasonable doubt*”: dwie koncepcje rozstrzygnięcia wątpliwości w procesie karnym. W: *Wokół gwarancji współczesnego procesu karnego. Księga jubileuszowa profesora Piotra Knuszyńskiego*. Red. B.T. Bieńkowska, H. Gajewska-Kraczkowska, M. Rogacka-Rzewnicka. Warszawa 2015, s. 306; zob. też S. Waltoś, P. Hofmański: *Proces karny. Zarys systemu*. Wyd. 11. Warszawa 2013, s. 239–240, gdzie wskazano, że początek omawianemu nakazowi dał Trajan, wyznający zasadę, że lepiej pozostawić winnego bezkarnym, niż wyrządzić krzywdę niewinnemu; por. P. Wiliński. W: *Polski proces karny*. Red. P. Wiliński. Warszawa 2020, s. 355, który zwraca uwagę, że w prawie polskim nakaz ten sformułowano już w III Statucie litewskim.

³ Tak m.in. M. Zbrojewska: *Nowe ujęcie zasady „in dubio pro reo” w postępowaniu karnym*. W: *Wokół gwarancji współczesnego procesu karnego...*, s. 537, jednocześnie – najprawdopodobniej omyłkowo – twierdząc, że w myśl tej zasady „oskarżonego uważało się za winnego [sic!], dopóki nie została mu udowodniona wina w trybie przewidzianym przez kodeks postępowania karnego”; Z. Kwiatkowski: *Zakres stosowania reguły „in dubio pro reo” w polskim procesie karnym*. W: *Wokół gwarancji współczesnego procesu karnego...*, s. 290–291.

niekorzystne dla oskarżonego, co nie stało na przeszkodzie przyjęciu rozwiązania obojętnego z punktu widzenia jego interesów⁴.

Bez względu jednak na zasygnalizowane różnice poglądów na historię omawianej normy nie podlega dyskusji, że nakaz rozstrzygania niedających się usunąć wątpliwości na korzyść oskarżonego obowiązuje w polskim porządku prawnym stosunkowo długo i stanowi fundament rodzimego procesu karnego. Pomimo tak długiej historii i bezsprzecznej atrakcyjności naukowej – zachęcającej do analizowania tej dyrektywy kolejne pokolenia teoretyków i dogmatyków prawa karnego procesowego – w dalszym ciągu nie udało się znaleźć przekonującej odpowiedzi na najbardziej podstawowe pytania. Od co najmniej kilkudziesięciu lat największe kontrowersje, zarówno w piśmiennictwie, jak i w judykaturze, wywołuje zakres przedmiotowy nakazu rozstrzygania niedających się usunąć wątpliwości na korzyść oskarżonego, a zatem to, czy dotyczy on wyłącznie wątpliwości faktycznych, czy może także wątpliwości prawnych.

Celem artykułu jest możliwie najpełniejsze przedstawienie oraz podsumowanie dotychczasowych ustaleń doktryny i orzecznictwa odnoszących się do tej kwestii, analiza używanych argumentów, a przede wszystkim sformułowanie nowych, niedostrzeganych dotąd w trwającym od dekad sporze. Udzielenie odpowiedzi na pytanie o zakres przedmiotowy opisywanego nakazu wymaga jednak przyjrzenia się jego pochodzeniu i związkom (relacjom) z innymi normami karnoprosesowymi, co – jeżeli weźmie się pod uwagę chociażby reguły wykładni systemowej – nie może pozostać bez wpływu na sposób wykładni art. 5 § 2 k.p.k. Badanie dyrektywy IDPR wymaga wreszcie poczynienia pewnych ustaleń natury terminologicznej. Z tych powodów właściwe rozważania dotyczące rodzaju wątpliwości usuwanych za pomocą owej normy zostaną poprzedzone analizą jej charakteru prawnego. Mimo że problem zakresu przedmiotowego nakazu rozstrzygania niedających się usunąć wątpliwości na korzyść oskarżonego pojawia się w doktrynie już od dziesięcioleci, praca ta stanowi pierwszą kompleksową analizę komentowanego zagadnienia.

2. Charakter prawny dyrektywy *in dubio pro reo*

We wstępie świadomie posługiwano się ogólnym sformułowaniem „dyrektywa IDPR”, nie przesądzając o jej charakterze prawnym. W piśmiennictwie panuje bowiem spór, czy z punktu widzenia założeń teorii prawa nakaz rozstrzygania niedających się usunąć wątpliwości na korzyść

⁴ K. Zgryzek. W: *Proces karny*. Red. J. Zagrodnik. Wyd. 3. Warszawa 2021, s. 143.

oskarżonego jest regułą prawną⁵ czy zasadą prawną⁶. Z kolei część autorów używa obu określeń zamiennie⁷.

⁵ Tak S. Kalinowski: *Postępowanie karne. Zarys części ogólnej*. Warszawa 1963, s. 50; A. Murzynowski: *Istota i zasady procesu karnego*. Wyd. 2. Warszawa 1984, s. 237; K. Marszał: *Proces karny. Zagadnienia ogólne*. Katowice 2008, s. 115; P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek. W: *Kodeks postępowania karnego*. T. 1: *Komentarz do artykułów 1–296*. Red. P. Hofmański. Wyd. 4. Warszawa 2011, s. 66; B. Bieńkowska. W: *Wykład prawa karnego procesowego*. Red. P. Kruszyński. Wyd. 4. Białystok 2012, s. 55; P. Kruszyński: *Reguła „in dubio pro reo” po noweli Kodeksu postępowania karnego z 27 września 2013 roku*. W: *Polski proces karny i materialne prawo karne w świetle nowelizacji z 2013 roku. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Januszowi Tylmanowi z okazji Jego 90. urodzin*. Red. T. Grzegorzczak. Warszawa 2014, s. 145–146; P. Kruszyński, S. Pawelec: *Reguła „in dubio pro reo”*. W: *System prawa karnego procesowego*. T. 3: *Zasady procesu karnego*. Red. P. Hofmański, P. Wiliński. Warszawa 2014, s. 1613; R. Koper: *Reguła „in dubio pro reo” a ochrona interesów pokrzywdzonego w procesie karnym*. „Przegląd Sądowy” 2018, nr 6, s. 5; C. Kulesza. W: *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*. Red. K. Dudka. Wyd. 2. Warszawa 2020, s. 35; P. Wiliński. W: *Polski...*, s. 355.

⁶ Tak M. Siewierski. W: *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*. Red. M. Mazur. Warszawa 1971, s. 13–14; W. Wolter, M. Lipczyńska: *Elementy logiki. Wykład dla prawników*. Wyd. 2. Warszawa–Wrocław 1976, s. 214–215; Z. Ziemiński: *Logika praktyczna*. Wyd. 23. Warszawa 2000, s. 225; Z. Pulka. W: *Wprowadzenie do nauk prawnych. Leksykon tematyczny*. Red. A. Bator. Wyd. 2. Warszawa 2008, s. 150; J. Tylman. W: T. Grzegorzczak, J. Tylman: *Polskie postępowanie karne*. Wyd. 7. Warszawa 2009, s. 141; R. Ponikowski: *Zasada „in dubio pro reo” w teorii i orzecznictwie (zarys problematyki)*. W: *Rzetelny proces karny. Księga jubileuszowa Profesor Zofii Świdy*. Red. J. Skorupka. Warszawa 2009, s. 201; A. Gaberle: *Dowody w sądowym procesie karnym. Teoria i praktyka*. Wyd. 2. Warszawa 2010, s. 296; S. Waltoś, P. Hofmański: *Proces...*, s. 239; T. Grzegorzczak: *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*. T. 1: *Artykuły 1–457*. Wyd. 6. Warszawa 2014, s. 62; M. Zbrojewska: *Nowe...*, s. 537 i n.; P. Gensikowski. W: *Kodeks postępowania karnego*. T. 1: *Komentarz*. Art. 1–424. Red. D. Drajewicz. Warszawa 2020, s. 25; J. Skorupka. W: *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*. Red. J. Skorupka. Wyd. 5. Warszawa 2021, s. 27.

⁷ Tak F. Prusak, A. Kordik, Z. Świda. W: *Prawo karne procesowe. Część ogólna*. Red. F. Prusak. Wyd. 2. Wrocław–Szczecin 1996, s. 40; P. Niedzielak, K. Petryna. W: A. Kryże et al., *Kodeks postępowania karnego. Praktyczny komentarz z orzecznictwem*. Warszawa 2001, s. 24; R.A. Stefański: *Wykładnia przepisów prawa karnego*. W: *System prawa karnego*. T. 2: *Źródła prawa karnego*. Red. T. Bojarski. Warszawa 2011, s. 480–482; A. Tęcza-Paciorek: *Zasada...*, s. 146, 148, 154; A. Jezusek: *Zastosowanie reguły „in dubio pro reo” przy rozstrzyganiu zagadnień prawnych*. „Państwo i Prawo” 2012, nr 6, s. 63–75; M. Kalebka: *Zasada...*, s. 570–571; M. Sławiński: *Kontryktoryjność procesu karnego a nowe brzmienie zasad procesowych z art. 2 § 1 pkt 1 k.p.k. i art. 5 § 2 k.p.k. – rozważania w kontekście modelowego ujęcia zagadnienia odpowiedzialności karnej*. W: *Kontryktoryjność w polskim procesie karnym...*, s. 447, 451; W. Grzeszczyk: *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*. Wyd. 9. Warszawa 2012, s. 24; A. Rychlewska: *O dyrektywie interpretacyjnej „in dubio pro reo”. Uwagi na tle ustawy nowelizującej postępowanie karne*. „Palestra” 2015, nr 9/10, s. 29; M. Filipczak: *Reguły „in dubio pro reo” i „in dubio pro duriore” w postępowaniu karnym*. „Internetowy Przegląd Prawniczy TBSP UJ” 2016, nr 2, s. 48–49; M. Kulik: *Czy reguła „in dubio pro reo” jest dyrektywą wykładni?*. W: *Verba volant, scripta manent. Proces karny, prawo karne skarbowe i prawo wykroczeń po zmia-*

Przed wszystkim należy zauważyć, że żadna norma prawna nie może być równocześnie zasadą i regułą prawną⁸. Korzystając z typologii opracowanej przez R. Dworkina i R. Alexy’ego, trzeba przyjąć, że jedną z konstytutywnych cech zasad prawnych stanowi ich charakter optymalizacyjny. Normy będące zasadami wyrażają nakaz zrealizowania konkretnego stanu rzeczy w możliwie największym stopniu, który nie jest ostatecznie ustalony aż do momentu zastosowania danej zasady. Cechę tę doskonale widać chociażby na przykładzie zasady obiektywizmu czy zasady bezpośredniości. Każdą z nich można zaaplikować zarówno w mniejszym, jak i w większym stopniu. Tezy optymalizacyjnej pozbawione są natomiast normy będące regułami, których prawidłowy sposób realizacji może być tylko pełny, a w dodatku założony przez samego prawodawcę. Reguły prawnej nie da się zastosować w mniejszym lub większym stopniu – można ją zaaplikować albo w pełni, albo wcale. W pewnym uproszczeniu wolno stwierdzić, że reguły prawne mają charakter zero-jedynkowy („wszystko albo nic”)⁹.

Odnosząc te rozważania do dyrektywy z art. 5 § 2 k.p.k., trzeba przyjąć, że w przypadku nakazu IDPR nie występuje teza optymalizacyjna. Jeżeli organ procesowy dostrzeże wątpliwość, a jednocześnie uzna, że nie dysponuje instrumentami pozwalającymi na jej usunięcie, to omawiana norma nie pozostawia mu wyboru. W myśl przywołanego przepisu w każdej takiej sytuacji organ procesowy jest zobowiązany do rozstrzygnięcia nieusuwalnej wątpliwości na korzyść oskarżonego, a obowiązek ten nie ulega stopniowaniu. Wymienione cechy czynią z komentowanej normy klasyczną regułą prawną, nieróżniącą się co do sposobu zastosowania chociażby od reguł obliczania terminów¹⁰. Kwestia ta ma charakter

nach z lat 2015–2016. Księga pamiątkowa poświęcona Profesor Monice Zbrojewskiej. Red. T. Grzegorzczak, R. Olszewski. Warszawa 2017, s. 246–250; J. Kosonoga. W: *Kodeks postępowania karnego*. T. 1: *Komentarz do art. 1–166*. Red. R.A. Stefański, S. Zabłocki. Warszawa 2017, s. 112; M. Błoński. W: *Meritum. Postępowanie karne*. Red. D. Świecki. Warszawa 2019, s. 133; A. Sakowicz. W: *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*. Red. A. Sakowicz. Wyd. 9. Warszawa 2020, s. 38, 42; J. Kluza: *Dyrektywa Unii Europejskiej w sprawie domniemania niewinności a regulacje kodeksu postępowania karnego*. „Monografie Towarzystwa Doktorantów Uniwersytetu Jagiellońskiego” 2020, nr 2, s. 41–53; L. Morawski: *Zasady wykładni prawa*. Wyd. 2. Toruń 2010, s. 188 (reguła); L. Morawski: *Wstęp do prawoznawstwa*. Wyd. 15. Toruń 2014, s. 170 (zasada).

⁸ Tak również Z. Kwiatkowski: *Zakres...*, s. 294 i cytowana tam literatura.

⁹ Zob. R. Dworkin: *Biorąc prawa poważnie*. Tłum. T. Kowalski. Warszawa 1998, s. 60 i n.; R. Alexy: *Teoria praw podstawowych*. Tłum. B. Kwiatkowska, J. Zajadło. Warszawa 2010, s. 74 i n.

¹⁰ Tak również P. Kardas: *Nowe ujęcie zasady „in dubio pro reo”*. „Palestra” 2015, nr 9/10, s. 11; W. Gontarski: *Ciężar dowodu i „in dubio pro reo” w prawie Unii Europejskiej*. „Studia Prawnoustrojowe” 2018, nr 42, s. 170; por. J. Skorupka. W: *Proces karny*. Red. J. Skorupka. Wyd. 3. Warszawa 2020, s. 119–120, który dostrzega te cechy, lecz mimo

wyłącznie terminologiczny i w żadnej mierze nie wpływa na zakres przedmiotowy reguły IDPR.

Warto zauważyć, że z identycznych powodów również norma dotycząca domniemania niewinności powinna być traktowana jako reguła prawna. Dyrektywa ta nie jest jednak samodzielnym tematem analiz zawartych w tekście, w związku z czym w toku dalszych wywodów – zgodnie ze stanowiskiem utrwalonym w literaturze – będzie nazywana zasadą. Tylko na marginesie należy zaakcentować, że przyporządkowanie danej normy do zbioru reguł ani jej nie deprecjonuje, ani nie odbiera jej możliwości bycia fundamentem systemu prawa, w którym obowiązuje¹¹. Dość powiedzieć, że norma zakazująca zabijania człowieka także ma postać „zwykłej” reguły. Charakter prawny normy wydaje się jej „obiektywną” cechą, dlatego nie ma sensu zmieniać go sztucznie z przyczyn historycznych lub dydaktycznych¹².

3. Relacja pomiędzy regułą *in dubio pro reo* a zasadą domniemania niewinności

W literaturze przedmiotu nie ma zgodności również co do stosunku pomiędzy regułą IDPR a wyrażoną w art. 5 § 1 k.p.k. zasadą domniemania niewinności. Zdaniem części autorów normy te mają charakter samodzielny i równorzędny – żadna z nich nie jest zależna od drugiej¹³. Niemniej za trafny trzeba uznać odmienny, dominujący obecnie pogląd, że reguła IDPR stanowi tylko jedną z konsekwencji obowiązywania zasady domniemania niewinności¹⁴. Do podstawowych argumentów podno-

to traktuje regułę IDPR jako samodzielną zasadę procesową „ze względu na utrwalone stanowisko o traktowaniu tej normy jako naczelnej zasady procesu karnego”.

¹¹ Odmiennie R. Ponikowski: *Zasada...*, s. 210–211, który twierdzi, że sprowadzanie normy do reguły, czyli „prawidłowości wprawdzie obowiązującej, ale o słabszym znaczeniu”, prowadzi do umniejszenia jej rangi, również w wymiarze praktycznym.

¹² Por. P. Wiliński. W: *Polski...*, s. 276–277.

¹³ Zob. J. Tylman. W: T. Grzegorzczak, J. Tylman: *Polskie...*, s. 141; R. Ponikowski: *Zasada...*, s. 206, 210–211.

¹⁴ S. Kalinowski: *Postępowanie...*, s. 170; A. Murzynowski: *Istota...*, s. 237, 240–241; K. Marszał: *Proces...*, s. 115; A. Gaberle: *Dowody...*, s. 296; P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgrzyzek. W: *Kodeks...*, s. 66; A. Tęcza-Paciorek: *Zasada...*, s. 145; B. Bieńkowska. W: *Wykład...*, s. 55; A. Jezusek: *Zastosowanie...*, s. 66; M. Kalemba: *Zasada...*, s. 571; P. Kruszyński: *Reguła...*, s. 146; P. Kruszyński, S. Pawelec: *Reguła...*, s. 1613; Z. Kwiatkowski: *Zakres...*, s. 293; M. Filipczak: *Reguły...*, s. 53; M. Kulik: *Czy reguła...*, s. 247; R. Koper: *Reguła...*, s. 5; B. Łukowiak: *Stosowanie reguły „in dubio pro reo” w postępowaniu w sprawach o odszkodowanie za niesłuszne skazanie, tymczasowe aresztowanie lub zatrzymanie. Glosa do wyroku Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 7 września 2018 r., II AKa 200/18. „Orzecznictwo Sądów Polskich” 2020, nr 11, s. 50; A. Sakowicz.*

szonych przez zwolenników tej tezy należy umiejscowienie obu dyrektyw w obrębie tej samej jednostki redakcyjnej (*argumentum a rubrica*)¹⁵, co wskazuje na ich związek.

Odosobniony pogląd wyraziła przed laty M. Lipczyńska, według której jest dokładnie na odwrót, czyli to zasada domniemania niewinności stanowi konsekwencję – nadrzędnej wobec niej – reguły IDPR¹⁶. Odnosząc się do argumentu dotyczącego uregulowania obu norm w tej samej jednostce redakcyjnej, warto wszakże zwrócić uwagę na kolejność zastosowaną przez ustawodawcę. Wydaje się, że gdyby regule IDPR przypisywał charakter nadrzędny, to zacząłby właśnie od niej (tj. zamieścił ją w art. 5 § 1 k.p.k.). Za nietrafny należy zaś uznać argument wysuwany przez część autorów, który odwołuje się do uregulowania w ustawie zasadniczej tylko zasady domniemania niewinności (zob. art. 42 ust. 3 Konstytucji RP)¹⁷. Wskazywali oni, że gdyby komentowana dyrektywa miała być nadrzędna, również ona znalazłaby się w konstytucji, tak jak ma to miejsce chociażby w Federacji Rosyjskiej¹⁸. Ustrojodawcy przysługuje co do zasady pełna swoboda, w związku z czym z teoretycznego punktu widzenia nic nie stałoby na przeszkodzie, ażeby *expressis verbis* uregulował tylko jedną, jego zdaniem najistotniejszą konsekwencję obowiązywania reguły IDPR, a nie uregulował jej samej. Jako bardziej przekonujący jawi się argument zaprezentowany przez A. Murzynowskiego, który zauważył, że gdyby omawiana reguła miała mieć charakter autonomiczny albo nadrzędny wobec zasady domniemania niewinności, przestrzeganie tej ostatniej nie byłoby konieczne w sytuacjach, w których wina oskarżonego jest według organu procesowego niewątpliwa już na początkowym etapie postępowania¹⁹. Tymczasem domniemanie niewinności obowiązuje nawet wtedy, gdy organ procesowy nie ma żadnych wątpliwości²⁰.

W: Kodeks..., s. 42; P. Gensikowski. W: Kodeks..., s. 25; J. Skorupka. W: Proces..., s. 206; J. Skorupka. W: Kodeks..., s. 27; por. P. Kardas: *Nowe...*, s. 9, 13, który nieco mniej jednoznacznie twierdzi, że reguła IDPR jest „powiązana” z zasadą domniemania niewinności, zarazem wykazując związek także z zasadą swobodnej oceny dowodów, a w pewnym zakresie – z zasadą prawdy materialnej.

¹⁵ Tak K. Zgryzek. W: *Proces...*, s. 145.

¹⁶ M. Lipczyńska: *Znaczenie i funkcje zasady „in dubio pro reo” w procesie karnym*. „Państwo i Prawo” 1967, nr 10, s. 561–562.

¹⁷ Ustawa z dnia 2 kwietnia 1997 r. – Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Dz.U. 1997, nr 78, poz. 483; 2001, nr 28, poz. 319; 2006, nr 200, poz. 1471; 2009, nr 114, poz. 946.

¹⁸ Z. Kwiatkowski: *Zakres...*, s. 294; P. Kruszyński, S. Pawelec: *Reguła...*, s. 1614.

¹⁹ A. Murzynowski: *Istota...*, s. 241; aprobuszą P. Kruszyński: *Reguła...*, s. 146; P. Kruszyński, S. Pawelec: *Reguła...*, s. 1614.

²⁰ Zob. M. Warchoł: *Istota reguły „in dubio pro reo” w świetle nowelizacji kodeksu postępowania karnego z dnia 27 września 2013 r.* W: *Wokół gwarancji współczesnego procesu karnego...*, s. 488 i cytowana tam literatura zagraniczna.

Rozstrzygnięcie relacji pomiędzy opisywanymi dyrektywami ma niebagatelne znaczenie dla dalszych rozważań. Jeśli analizowany nakaz stanowi wyłącznie rozwinięcie (jedną z konsekwencji) nakazu uznawania oskarżonego za niewinnego, to zakres zastosowania normy podrzędnej – podmiotowy, przedmiotowy i temporalny – nie może wykraczać poza zakres zastosowania normy nadrzędnej. Innymi słowy: nie można stosować art. 5 § 2 k.p.k. w sytuacjach nieobjętych hipotezą normy z art. 5 § 1 k.p.k.²¹ Jako nietrafne należy zatem ocenić stanowisko, w myśl którego reguła IDPR obowiązuje w toku całego procesu karnego, tj. we wszystkich jego fazach czy stadiach²². Skoro z chwilą wydania prawomocnego wyroku skazującego dochodzi do przełamania domniemania niewinności, to na późniejszych etapach procesu karnego (np. w trakcie postępowania kasacyjnego czy wznowieniowego) nie obowiązuje również wynikający z tej zasady nakaz rozstrzygania niedających się usunąć wątpliwości na korzyść oskarżonego²³.

4. Stan prawny obowiązujący do 30 czerwca 2015 r.

Choć do kwestii ewolucji art. 5 § 2 k.p.k. przyjdzie jeszcze powrócić, już tutaj warto odnotować, że do 30 czerwca 2015 r. analizowany przepis miał brzmienie identyczne z obecnym. Przed tą datą w literaturze wyłoniły się dwa przeciwne poglądy na temat zakresu przedmiotowego reguły IDPR.

Zdaniem części przedstawicieli doktryny prawa karnego procesowego dyrektywa ta odnosiła się wyłącznie do wątpliwości o charakterze faktycznym, zaistniałych w toku ustalania stanu faktycznego sprawy²⁴. Jak bowiem wskazywano, reguła IDPR jest wyrazem niemożliwości ustale-

²¹ B. Łukowiak: *Stosowanie...*, s. 50.

²² Tak A. Murzynowski: *Istota...*, s. 244; R. Ponikowski: *Zasada...*, s. 208; S. Waltoś, P. Hofmański: *Proces...*, s. 248; J. Kosonoga. W: *Kodeks...*, s. 116; J. Skorupka. W: *Proces...*, s. 207; J. Skorupka. W: *Kodeks...*, s. 28.

²³ Tak trafnie Z. Kwiatkowski: *Zakres...*, s. 301–302; R. Koper: *Reguła...*, s. 7; P. Gensikowski. W: *Kodeks...*, s. 23. Zdaniem P. Wilińskiego domniemanie niewinności nie obowiązuje również w toku postępowania zainicjowanego wniesieniem skargi na wyrok sądu odwoławczego, o której mowa w rozdziale 55a k.p.k. (P. Wiliński. W: *Polski...*, s. 353). Tymczasem wyrok sądu II instancji uchylający wyrok sądu I instancji i przekazujący mu sprawę do ponownego rozpoznania wprawdzie jest prawomocny, ale nie jest wyrokiem skazującym, w związku z czym nie przełamuje domniemania niewinności (oczywiście pod warunkiem, że dochodzi do uchylecia zaskarżonego orzeczenia w całości).

²⁴ J. Nelken: *Ciążar dowodowy w procesie karnym*. „Nowe Prawo” 1969, nr 6, s. 895; M. Siewierski. W: *Kodeks...*, s. 13–14; A. Murzynowski: *Istota...*, s. 241–242; K. Marszał: *Proces...*, s. 116; R.A. Stefański: *Wykładnia...*, s. 482; B. Bienkowska. W: *Wykład...*, s. 56.

nia pewnych okoliczności ze względu na brak odpowiedniego materiału dowodowego, co przecież nie wchodzi w grę w przypadku wykładni przepisów. O ile rekonstrukcja faktów dotyczy zdarzeń minionych, które z uwagi na upływ czasu nie zawsze można odtworzyć, o tyle wykładnia i stosowanie prawa dotyczą wyłącznie norm obowiązujących, tj. w dalszym ciągu „dających się zrekonstruować”. Optyki tej nie zmienia wyrażona w art. 4 § 1 Kodeksu karnego²⁵ reguła *lex mitior retro agit*, nakazująca sądowi stosować (a zatem wcześniej m.in. interpretować) „ustawę obowiązującą poprzednio”. Choć *prima facie* owa reguła obliuguje sąd do poszukiwania norm, które nie należą już do danego systemu prawnego, w rzeczywistości tak nie jest. Derogowanie przepisu czy nawet całego aktu prawnego w istocie oznacza bowiem jedynie zmianę zakresu zastosowania norm zakodowanych w uchylanych przepisach. Prawodawca formalnym aktem uchylecia pewnego przepisu zawęża zakres zastosowania wyrażonej w nim normy do sytuacji, które wystąpiły przedtem, czyli usuwa z systemu prawnego dotąd obowiązującą normę i wprowadza w zamian nową, różniącą się od swojej poprzedniczki zasięgiem czasowym²⁶.

Podnoszono również, że już z samej formy ujęcia komentowanej reguły wynika, że ustawodawcy chodziło o określenie sposobu rozstrzygnięcia wątpliwości, które wyłaniają się na tle danej sprawy. Tymczasem normy prawne mają charakter uniwersalny i obowiązują niezależnie od konkretnej sytuacji procesowej, w związku z czym nie powinny powstawać niedające się usunąć wątpliwości co do ich rozumienia czy stosowania. Wszelkie wątpliwości prawne należy rozstrzygać w sposób jednolity, z użyciem ogólnych metod interpretacyjnych. Innymi słowy: w myśl opisywanego poglądu nie ma wątpliwości prawnych, których nie dałoby się rozwiązać dzięki właściwemu wykorzystaniu takich metod. Przeciwnicy stosowania art. 5 § 2 k.p.k. do rozstrzygnięcia wątpliwości prawnych wskazywali wreszcie na zasygnalizowaną już relację między regułą IDPR a zasadą domniemania niewinności. Skoro nadrzędna z tych dyrektyw dotyczy wyłącznie winy, również jej konsekwencja nie powinna odnosić się do wątpliwości wykładniczych, które wykraczają poza tę kwestię.

Druga, zdecydowanie większa grupa autorów opowiedziała się za szerokim rozumieniem art. 5 § 2 k.p.k. Twierdziła, że omawiany nakaz dotyczy rozstrzygnięcia nie tylko wątpliwości o charakterze faktycznym, lecz także wszelkich wątpliwości o charakterze prawnym, związanych

²⁵ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny. T.j. Dz.U. 2021, poz. 2345 i 2447 [dalej: k.k.].

²⁶ Podobnie L. Garlicki: *Glosa do postanowienia TK z dnia 21 września 1987 r.*, P 3/87. „Nowe Prawo” 1988, nr 5/6, s. 111; W. Wróbel: *Zmiana normatywna i zasady intertemporalne w prawie karnym*. Kraków 2003, s. 44.

choćby z wykładnią przepisów prawa²⁷. Zdaniem tej grupy stanowisko przeciwne jest rezultatem nadmiernej wiary w bezbłędne funkcjonowanie reguł wykładni prawa, podczas gdy w rzeczywistości w praktyce orzeczniczej nierzadko występują wątpliwości interpretacyjne niemożliwe do usunięcia za pomocą żadnych zabiegów wykładniczych. Zwracano uwagę również na samo brzmienie opisywanej regulacji. Skoro art. 5 § 2 k.p.k. nie ogranicza zakresu zastosowania reguły IDPR jedynie do wątpliwości faktycznych, *lege non distinguente* należy przyjąć, że może ona służyć do rozstrzygnięcia wątpliwości prawnych.

Dodatkowo zwolennicy tego poglądu wskazywali, że zasada domniemania niewinności – z której analizowany nakaz ma przecież wynikać – odnosi się nie tylko do sprawstwa, lecz także do wszelkich innych warunków odpowiedzialności karnej, a nawet do konsekwencji prawnych popełnienia czynu zabronionego. Rozstrzygnięcie tych kwestii nie zależy wyłącznie od ustaleń faktycznych, w związku z czym reguła IDPR też nie powinna się ograniczać do wątpliwości o takim charakterze. Konieczność poszerzenia zakresu zastosowania nadrzędnej wobec niej zasady ma wynikać m.in. z art. 447 § 1 k.p.k. Zdaniem A. Jezuska, skoro zaskarżenie wyroku apelacją co do winy oznacza zaskarżenie wyroku w całości, również domniemanie niewinności nie powinno się ograniczać do kwestii winy²⁸.

²⁷ S. Kalinowski: *Postępowanie...*, s. 50; F. Prusak, A. Kordik, Z. Świada. W: *Prawo...*, s. 40–41; Z. Gostyński. W: *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*. T. 1. Red. Z. Gostyński, R.A. Stefański, S. Zabłocki. Wyd. 2. Warszawa 2003, s. 212; F. Prusak: *Komentarz do kodeksu postępowania karnego*. T. 1. Warszawa 1999, s. 33; jak się wydaje, tak również Z. Świada. W: *Postępowanie karne. Część ogólna*. Red. Z. Świada. Warszawa 2008, s. 41; J. Tylman. W: T. Grzegorzcyk, J. Tylman: *Polskie...*, s. 141; R. Ponikowski: *Zasada...*, s. 207–208; A. Gaberle: *Dowody...*, s. 296; L. Morawski: *Zasady...*, s. 188; P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek. W: *Kodeks...*, s. 67; A. Tęcza-Paciorek: *Zasada...*, s. 146; A. Jezusek: *Zastosowanie...*, s. 65; M. Sławiński: *Kontradycyjność...*, s. 451, przypis 16; S. Waltoś, P. Hofmański: *Proces...*, s. 247; J. Grajewski. W: *Kodeks postępowania karnego*. T. 1: *Komentarz do art. 1–424*. Red. J. Grajewski. Wyd. 2. Warszawa 2010, 55; W. Grzeszczyk: *Kodeks...*, s. 24; T. Grzegorzcyk: *Kodeks...*, s. 63; P. Kruszyński, S. Pawelec: *Reguła...*, s. 1619–1620; D. Wąsik, B. Sygit: *Kontrowersje wokół nowego ujęcia zasady „in dubio pro reo”*. *Rozważania na kanwie nowelizacji Kodeksu postępowania karnego*. W: *Polski proces karny i materialne prawo karne w świetle nowelizacji z 2013 roku...*, s. 166–167; L. Morawski: *Wstęp...*, s. 170; M. Kwiatkowski: *Zakres...*, s. 295–296; na gruncie postępowania w sprawach o wykroczenia tak również A. Skowron: *Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia*. *Komentarz*. Wyd. 2. Warszawa 2010, s. 69; J. Lewiński: *Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia*. *Komentarz*. Wyd. 7. Warszawa 2011, s. 38; Z. Świada, A. Płońska. W: M. Bojarski, A. Płońska, Z. Świada: *Podstawy materialnego i procesowego prawa o wykroczeniach*. Wyd. 6. Wrocław 2012, s. 202.

²⁸ Zob. A. Jezusek: *Zastosowanie...*, s. 66–72. Jedynie na marginesie warto zauważyć, że wniosek ten – bez względu na ocenę jego trafności – nie znajduje oparcia w art. 447 § 1 k.p.k. Wyrażona tam reguła wynika bowiem nie ze sposobu rozumienia winy czy

Jednocześnie nie sposób nie zauważyć, że gdy zwolennicy szerokiej wykładni art. 5 § 2 k.p.k. podawali przykłady nieusuwalnych wątpliwości o charakterze prawnym, nierzadko uznawali za nie wątpliwości mające w istocie charakter faktyczny. Podnoszono m.in., że mogą one dotyczyć zakwalifikowania danego czynu, a zatem np. określenia, czy sprawca zabójstwa działał ze szczególnym okrucieństwem albo czy sprawca innego przestępstwa popełnił je umyślnie czy nieumyślnie. Dla uzasadnienia słuszności tego poglądu niemal nagminnie posługiwano się specyficznym przykładem z orzecznictwa. W jednej ze spraw Sąd Najwyższy (dalej: SN), który rozpoznawał wniosek o wznowienie postępowania zakończonogo prawomocnym orzeczeniem skazującym, nie był w stanie ustalić, jak zakwalifikowano czyn oskarżonego, ponieważ sąd wydający ów wyrok nie dopełnił obowiązku wskazania w jego treści zastosowanych przepisów ustawy karnej. Z uwagi na wyjątkowy układ procesowy wątpliwości tej nie dało się już rozstrzygnąć, w związku z czym sąd wznowieniowy – powoławszy się na regułę IDPR – założył, że czyn oskarżonego został zakwalifikowany przez sąd, który wydał zaskarżone orzeczenie, w sposób możliwie najkorzystniejszy z punktu widzenia interesów oskarżonego²⁹. Tymczasem – czego najwyraźniej nie dostrzegli autorzy powołujący się na to orzeczenie, a przedtem sam SN – kwalifikacja prawna przyjęta w wyroku skazującym stanowi w postępowaniu wznowieniowym kwestię faktyczną. Ustalenie właściwej kwalifikacji prawnej może być problemem prawnym, lecz tylko dla sądu decydującego, według którego przepisu powinien zakwalifikować badane zachowanie. Na podstawie poczynionych uprzednio ustaleń faktycznych organ taki nie bada przeszłości, ale wyłącznie teraźniejszość, tj. pod którą z norm prawnych obowiązujących w chwili orzekania podpada oceniane zachowanie. Nie taka była natomiast rola sądu wznowieniowego. Nie rozważał on bowiem, jaka kwalifikacja byłaby obecnie najwłaściwsza, a jedynie ustalał, jaką kwalifikację przyjęto na wcześniejszym etapie postępowania. Treść orzeczenia zapadłego w przeszłości jest zwykłym faktem, którego ustalenie wymaga przeprowadzenia dowodów (ewentualnie czynności, o których mowa w art. 97 k.p.k.), nie zaś przedstawienia argumentacji prawnej.

niewinności, ale wyłącznie z zależności pomiędzy rozstrzygnięciem w przedmiocie winy a pozostałymi rozstrzygnięciami zawartymi w wyroku, które nie mogłyby funkcjonować bez tego pierwszego. To zaś, czy powinny one być ustalane na podstawie tych samych reguł (a zatem czy art. 5 § 2 k.p.k. powinien mieć zastosowanie przy rozstrzyganiu wszystkich powiązanych ze sobą kwestii), jest sprawą zupełnie odrębną, nieuregulowaną w art. 447 § 1 k.p.k.; por. S. Steinborn: *Prawomocność części orzeczenia w procesie karnym*. Warszawa 2011, *passim*.

²⁹ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 24 czerwca 1994 r. WO 68/94. OSNKW 1994, nr 11/12, poz. 73; zob. chociażby T. Grzegorzczak: *Kodeks...*, s. 63–64; A. Gaberle: *Dowody...*, s. 297.

Dość powiedzieć, że gdyby sąd wznowieniowy nie podzielał zapatrywań prawnych sądu wydającego kontrolowane orzeczenie, mógłby je co najwyżej uchylić, lecz nie mógłby zmienić tego, że w przeszłości ów sąd przyjął taką, a nie inną kwalifikację prawną.

Oznacza to, że przynajmniej część argumentów mających przemawiać za szerokim rozumieniem art. 5 § 2 k.p.k. opiera się na błędnych założeniach. Za trafny trzeba uznać pogląd, że jeżeli „w danej sprawie [...] nie wiadomo z całą pewnością, czy czyn wypełnia dyspozycję przepisu łagodniejszego czy też surowszego, należy wybrać przepis łagodniejszy”³⁰. Tyle tylko, że dyrektywa ta nie ma nic wspólnego z rozstrzygniem wątpliwości prawnych. „Wybranie przepisu łagodniejszego” nie jest bowiem niczym innym niż przyjęciem, że oskarżony zrobił coś, co decyduje o łagodniejszej kwalifikacji (ewentualnie: nie zrobił czegoś, od czego zależy surowsza kwalifikacja), a to przecież typowy przykład ustalenia faktycznego. W sytuacjach tego rodzaju kwalifikacja prawna jedynie podąża za takimi ustaleniami, w związku z czym dotyczące jej wątpliwości (skutek) są w istocie tylko konsekwencją zaistnienia po stronie organu procesowego wątpliwości o charakterze faktycznym (przyczyna). Podobnie ustalenie, czy sprawca działał w warunkach kontratypu albo czy jego czyn był społecznie szkodliwy w stopniu wyższym niż znikomy, nie jest problemem prawnym. Kwestią o takim charakterze byłoby np. ustalenie znaczenia konkretnego znamienia kontratypu albo ustalenie, na czym polega społeczna szkodliwość i jak ją oceniać. Samo rozstrzygnięcie, czy sprawca zrealizował takie znamię lub jaka powinna być ocena karygodności jego zachowania, należy jednak do sfery faktów.

Zdaniem A. Jezuska „[p]rawo, jako zbiór norm ogólnych, rzadko może być bezproblemowo aplikowane do konkretnych, różnorodnych okoliczności faktycznych, a teorie wykładni nie zawsze umożliwiają jednoznaczne ustalenie treści normy prawnej. Ponadto organ stosujący prawo karne dąży, ze względu na konsekwencje swojej decyzji, do osiągnięcia pewności w kwestii obowiązywania i znaczenia normy”, co – według cytowanego autora – nie jest możliwe w każdej sprawie i co uzasadnia rozciągnięcie reguły IDPR również na tego typu wątpliwości³¹. Także ten argument trzeba uznać za nieprzekonujący, o czym najlepiej świadczy fakt, że analizowana dyrektywa nie obowiązuje ani w postępowaniu cywilnym, ani w postępowaniu sądownoadministracyjnym. Przyjęcie, że ustalenie znaczenia normy (ściślej: przepisu prawnego) może być niewykonalne bez powołania się na regułę IDPR, oznaczałoby przecież, że sądy cywilne oraz administracyjne, skoro nie mogą z niej skorzystać, niejednokrotnie muszą stosować przepi-

³⁰ P. Kruszyński, S. Pawelec: *Reguła...*, s. 1619.

³¹ A. Jezusek: *Zastosowanie...*, s. 65.

sy mimo nieustalenia ich znaczenia normatywnego. W demokratycznym państwie prawnym byłoby to wręcz nie do pomyślenia, nie wspominając o oczywistej nierzetelności takiego postępowania.

Owo swoiste uprzywilejowanie sądów karnych A. Jezusek uzasadnia wagą konsekwencji wydawanych przez nie decyzji. Tyle tylko, że sprawy cywilne czy sądownoadministracyjne bynajmniej nie dotyczą sytuacji błahych w porównaniu ze sprawami karnymi. Dość powiedzieć, że proces karny może się zakończyć wymierzeniem oskarżonemu kary o charakterze wyłącznie majątkowym (np. grzywny), tymczasem w postępowaniu cywilnym może dojść chociażby do pozbawienia kogoś władzy rodzicielskiej czy ubezwłasnowolnienia, co – przynajmniej *prima facie* – sprawia wrażenie większej (tj. bardziej dotkliwej) ingerencji w prawa i wolności jednostki. Nie sposób zatem twierdzić, że z uwagi na potencjalne konsekwencje decyzji wydawanych przez sądy inne niż karne ustawodawca założył, iż w tego typu sprawach akceptowalna jest sytuacja, w której nie można rozstrzygnąć pewnych wątpliwości prawnych. Z wyrażonego w art. 45 ust. 1 Konstytucji RP prawa do sądu wynika, że jednostka może się domagać sprawiedliwego rozpatrzenia każdej sprawy. Świadome orzekanie przez sąd na podstawie przepisów, których znaczenia nie udało mu się ustalić, nie jest więc możliwe w żadnej procedurze sądowej. Oznacza to, że albo przywołane typy postępowań – rzekomo dopuszczające takie sytuacje – pozostają w oczywistej sprzeczności z regulacją konstytucyjną, albo każdą kwestię prawną da się jednak rozstrzygnąć bez konieczności sięgania po dyrektywę IDPR.

Zdecydowanie mniej obiekcji zakres przedmiotowy reguły IDPR wzbudzał w orzecznictwie. W pierwszym z odnalezionych orzeczeń dotyczących tego problemu Najwyższy Sąd Wojskowy (bezpośredni poprzednik Izby Wojskowej SN, której zadania przejęła z kolei Izba Karna) opowiedział się za wąskim ujęciem komentowanego nakazu, uznawszy go za regułę prawa dowodowego. Przyjął, że zadaniem interpretatora ustawy karnej (zarówno materialnej, jak i procesowej) jest wykrycie nie dość jasno wyrażonej woli ustawodawcy z użyciem dostępnych metod wykładni. Według tego organu „[n]ie dobro oskarżonego, a wydobycie rzeczywistego sensu prawnego i społecznego danego przepisu ma być celem, do którego musi zmierzać interpretator. W tej dziedzinie zasada *in dubio pro reo* nie ma żadnego zastosowania, jako że odnosi się do oceny faktów, a nie do oceny i wykładni norm”³². Takie stanowisko nie utrzymało się jednak

³² Postanowienie Najwyższego Sądu Wojskowego z dnia 12 marca 1960 r. Rw 235/60. LEX nr 1724193; tak również uchwała Sądu Najwyższego z dnia 16 czerwca 1993 r. I KZP 13/93. OSNKW 1993, nr 7/8, poz. 42. Wbrew spotykanemu niekiedy stanowisku (zob. A. Jezusek: *Zastosowanie...*, s. 63) za wąskim rozumieniem komentowanej dyrektywy SN nie opowiedział się w wyroku z dnia 25 czerwca 1991 r. WR 107/91. OSNKW

zbyt długo. Właściwie we wszystkich opublikowanych judykatach sądów wyższego rzędu, począwszy od przywołanego już wcześniej orzeczenia zapadłego w sprawie dotyczącej wznowienia postępowania, opowiedziano się za możliwością posługiwania się art. 5 § 2 k.p.k. również przy rozstrzygnięciu niedających się usunąć wątpliwości prawnych³³.

Wśród najistotniejszych wad szerokiego ujęcia opisywanej dyrektywy należy wskazać fakt, że jego zaakceptowanie może prowadzić do narastania problemu niejednorodności orzecznictwa. Interpretacja, która wydaje się korzystna dla konkretnego oskarżonego w konkretnej sprawie, w innej sprawie – innego, albo nawet tego samego oskarżonego – może być zupełnie niekorzystna. Przykładowo w myśl art. 123 § 1 k.p.k. do biegu terminu nie wlicza się dnia, od którego liczy się dany termin. W orzecznictwie i piśmiennictwie nie ma zgody, czy przepis ten odnosi się też do terminów, o których mowa w art. 123 § 2 k.p.k. (oznaczonych w ty-

1992, nr 1/2, poz. 14. W uzasadnieniu tego orzeczenia wskazano jedynie, że „[z]asada IDPR odnosi się w **praktyce** [podkr. B.Ł.] do zagadnień związanych z ustaleniami faktycznymi”, co przecież nie oznacza jeszcze wykluczenia możliwości stosowania art. 5 § 2 k.p.k. przy rozstrzygnięciu wątpliwości prawnych.

³³ Zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 14 maja 1999 r. IV KKN 714/98. KZS 2000, nr 5, poz. 22; postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 13 maja 2002 r. V KKN 90/01. LEX nr 53913; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 11 października 2002 r. V KKN 251/01. KZS 2003, nr 12, poz. 8; uchwała Sądu Najwyższego z dnia 25 maja 2004 r. WZP 1/04. OSNKW 2004, nr 5, poz. 50; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 8 czerwca 2004 r. III KK 419/03. OSNKW 2004, nr 7/8, poz. 74; postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 11 marca 2005 r. V KK 319/04. OSNwSK 2005, poz. 539; postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 16 czerwca 2005 r. II KK 257/04. OSNKW 2005, nr 9, poz. 86; postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 20 września 2006 r. II KK 327/05. LEX nr 202149; postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 20 grudnia 2006 r. IV KK 235/06. OSNwSK 2006, nr 1, poz. 2532; postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 10 stycznia 2007 r. V KK 242/06. OSNwSK 2007, nr 1, poz. 117; wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 24 kwietnia 2009 r. II AKa 81/09. LEX nr 519640; postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 14 grudnia 2010 r. III KK 378/10. LEX nr 736756; postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 22 grudnia 2010 r. II KK 308/10. OSNwSK 2010, nr 1, poz. 2557; wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 24 marca 2011 r. II AKa 49/11. OSAKat 2011, nr 2, poz. 2; wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 24 lipca 2012 r. II AKa 114/12. KZS 2012, nr 9, poz. 41; wyrok Sądu Apelacyjnego w Lublinie z dnia 10 października 2012 r. II AKa 162/12. LEX nr 1237251; postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 10 stycznia 2013 r. IV KK 333/12. LEX nr 1277776; postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 29 kwietnia 2013 r. IV KK 105/13. LEX nr 1324333; postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 14 czerwca 2013 r. II KK 121/13. LEX nr 1321735; wyrok Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z dnia 21 sierpnia 2013 r. II AKa 229/13. LEX nr 1366155; postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 27 listopada 2013 r. V KK 293/13. LEX nr 1396630; wyrok Sądu Apelacyjnego w Gdańsku z dnia 27 listopada 2013 r. II AKa 291/13. LEX nr 1419005; wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 9 grudnia 2013 r. II AKa 397/13. KZS 2014, nr 4, poz. 63; postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 12 grudnia 2014 r. SDI 43/14. OSND 2014, poz. 95.

godniach, miesiącach lub latach)³⁴. Istnieje szereg argumentów przemawiających zarówno za taką możliwością, jak i przeciwko niej. Jeśli od rozstrzygnięcia tego problemu wykładniczego miałyby zależeć skuteczność wniesienia subsydiarnego aktu oskarżenia przez pokrzywdzonego (zob. art. 55 § 1 zd. 1 k.p.k.), to należałoby przyjąć na korzyść oskarżonego, że art. 123 § 1 k.p.k. nie dotyczy terminów oznaczonych w jednostkach innych aniżeli dni. Gdyby natomiast owa kwestia miała decydować o tym, czy oskarżony skutecznie złożył wniosek o wznowienie postępowania sądowego (zob. art. 540b § 1 k.p.k.), korzystniej dla niego byłoby przychylić się do możliwości stosowania w takim przypadku art. 123 § 1 k.p.k. Na dodatek gdyby terminy do wniesienia apelacji lub kasacji również były wyrażone w tygodniach albo miesiącach, rozstrzygnięcie analizowanego problemu przybierałoby różną postać na potrzeby tej samej instytucji w zależności od tego, czy dany środek zaskarżenia został wniesiony na korzyść czy niekorzyść oskarżonego. Sprowadzając tę sytuację do absurdu, warto zauważyć, że gdyby w sprawie złożonej podmiotowo oskarżyciel publiczny wniósł taki środek na korzyść jednego oskarżonego, a zarazem na niekorzyść drugiego, chyba należałoby przyjąć, że środek ten częściowo został wniesiony w terminie, częściowo zaś już po jego upływie – wszak na korzyść różnych oskarżonych działają różne interpretacje. Tymczasem oskarżony nie powinien się znajdować w gorszej sytuacji tylko dlatego, że jego sprawa została rozpoznana łącznie ze sprawą innego oskarżonego³⁵.

Skoro reguła IDPR dotyczy wątpliwości istniejących w konkretnym procesie karnym, odpowiedź na dokładnie takie same pytania prawne skierowane do SN mogłaby zależeć od tego, który z dostępnych wariantów interpretacyjnych będzie działał na korzyść oskarżonego w danej sprawie. Co więcej, odpowiedź na pytanie musiałaby zależeć również od trybu jego zadania. O ile bowiem w przypadku rozpoznawania tzw. konkretnego pytania prawnego, o którym mowa w art. 441 k.p.k., występuje zwykle oskarżony, którego interes powinien decydować o treści stosownej uchwały SN w razie niemożliwości usunięcia wątpliwości w inny sposób, o tyle w procedurze zadawania tzw. abstrakcyjnego pytania prawnego, uregulowanej w art. 83 ustawy z dnia 8 grudnia 2017 r.

³⁴ Szerzej B. Łukowiak: *Liczenie w procesie karnym terminów oznaczonych w tygodniach, miesiącach i latach. Glosa do postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 13 listopada 2019 r., I KZP 9/19. „Przegląd Sądowy” 2020, nr 11/12, s. 159 oraz cytowane tam literatura i orzecznictwo.*

³⁵ Por. P. Wiliński. W: *Polski...*, s. 355: „[...] należy odrzucić możliwość zastosowania zasady *in dubio pro reo* w sytuacji, w której wątpliwości, przemawiając na korzyść oskarżonego, miałyby niekorzystny skutek dla współoskarżonego”.

o Sądzie Najwyższym³⁶, nie występuje żaden oskarżony, przez co organ ten nie może korzystać z omawianej reguły.

W kontekście orzeczeń sądów wyższego rzędu (a zwłaszcza SN) trzeba zauważyć, że cieszą się one tak dużym uznaniem wśród sądów niższego rzędu, że te ostatnie, jeśli nie mogą samodzielnie usunąć pojawiających się wątpliwości interpretacyjnych, nierzadko kierują się rozstrzygnięciami tych pierwszych. Gdyby przyjąć szerokie rozumienie art. 5 § 2 k.p.k., powstałoby istotne ryzyko niedostrzeżenia, iż dana teza mogła wynikać wyłącznie z faktu, że w układzie procesowym analizowanym przez sąd wyższego rzędu tylko jedna z dostępnych metod wykładni działała na korzyść oskarżonego, podczas gdy w sprawie rozpoznawanej przez sąd niższego rzędu należałoby się opowiedzieć za przeciwnym poglądem. Warto zaznaczyć, że przyczyną tego nie zawsze musiałyby być niestaranność sądu analizującego dostępne orzecznictwo. Nie ma wszak pewności, czy sąd wyraźnie zasygnalizuje w pisemnym uzasadnieniu, że rozstrzygnął określony problem prawny, opierając się na regule IDPR, wskutek czego inne sądy nie w każdym przypadku będą miały dostęp do takiej informacji.

By odeprzeć ewentualny zarzut nadmiernego wpływu szerokiego sposobu rozumienia art. 5 § 2 k.p.k. na autonomię sądów, A. Jezusek podniósł, że zastosowanie komentowanej reguły – bez względu na jej zakres przedmiotowy – jest przecież uzależnione od tego, czy konkretny sąd ma jakiegokolwiek (własne) niedające się usunąć wątpliwości interpretacyjne³⁷. Innymi słowy: odwołanie się przez dany sąd do dyrektywy IDPR nie oznacza jeszcze, że inny sąd też musi uznać ową wątpliwość za nieusuwalną czy choćby istniejącą.

Argument ten można by ocenić jako trafny, gdyby orzekanie w sprawach karnych należało wyłącznie do sądów powszechnych i sądów wojсковых. Rozstrzyganiem wątpliwości prawnych w procesie karnym zajmuje się jednak również SN. Zgodnie z art. 87 § 1 u.s.n. uchwałąm pełnego składu SN, składu połączonych izb, składu całej izby, a niekiedy też składu siedmiu sędziów przysługuje moc zasad prawnych. Uchwały takie wiążą wszystkie składy SN, które nie mogą odstąpić od ich stosowania bez skorzystania ze specjalnego trybu uregulowanego w art. 88 i 82 § 2 u.s.n. Przywołane przepisy nie uzależniają mocy wiążącej zasady prawnej od sposobu, w jaki skład SN doszedł do rozstrzygnięcia stanowiącego przedmiot uchwały. Uchwała, która uzyskała moc zasady prawnej, *lege non distinguente* wiąże inne składy SN także wówczas, gdy jej wydanie nastąpiło na skutek zastosowania reguły IDPR. Orzeczenie takie wiąże również te składy SN, które nie uważają danej kwestii za niemożliwą do

³⁶ T.j. Dz.U. 2021, poz. 1904; 2022, poz. 480 [dalej: u.s.n.].

³⁷ A. Jezusek: *Zastosowanie...*, s. 72.

rozstrzygnięcia zwykłymi metodami wykładniczymi. Trudno więc zgodzić się z twierdzeniem, jakoby przyjęcie szerokiego ujęcia analizowanego nakazu nie wpływało na zakres autonomii przysługującej sądom. Co warto podkreślić, obowiązywanie zasady samodzielności jurysdykcyjnej, wyrażonej w art. 8 § 1 k.p.k., oznacza, że wszelkie wyjątki od niej powinny być interpretowane możliwie ściśle. Skoro art. 5 § 2 k.p.k. nie jest dostatecznie precyzyjny, trzeba – kierując się dyrektywami wykładni systemowej – wyklądać go w sposób, który w najwyższym stopniu urzeczywistni zasady procesu karnego, w tym zasadę samodzielności jurysdykcyjnej.

Teza, że reguła IDPR dotyczy także rozstrzygnięcia wątpliwości prawnych, wydaje się nie do pogodzenia również z jej „rodowodem”. Skoro – jak ustalono wcześniej – nakaz ten wynika z zasady domniemania niewinności (co zresztą przyznają nawet zwolennicy szerokiego rozumienia art. 5 § 2 k.p.k.), nie może znajdować zastosowania w sytuacjach, w których ono nie obowiązuje. Żeby nie narazić się na sprzeczność wewnątrzsystemową, należałoby przyjąć, że jeśli sąd interpretujący dany przepis w toku postępowania przygotowawczego, głównego czy apelacyjnego dostrzeże niedające się usunąć wątpliwości, to może się powołać na regułę IDPR, podczas gdy sąd, który wykląda ten sam przepis i ma identyczne wątpliwości, ale w toku postępowania kasacyjnego, postępowania wznowieniowego, postępowania w sprawie odszkodowania za niesłuszne skazanie, tymczasowe aresztowanie lub zatrzymanie czy postępowania w sprawie wydania wyroku łącznego, nie może skorzystać z dyspozycji art. 5 § 2 k.p.k. Nieracjonalność takiego rozwiązania uwypukla się zwłaszcza w przypadkach, w których sprawa jest rozpoznawana przez SN. Organ ten może stanąć przed koniecznością rozstrzygnięcia konkretnego problemu prawnego zarówno przed obaleniem domniemania niewinności, jak i po nim. Ta pierwsza sytuacja zachodzi m.in. w ramach procedury odpowiadania na pytanie prawne zadane w trybie art. 441 k.p.k. w toku postępowania apelacyjnego czy w razie rozpoznawania kasacji od wyroku uniewinniającego. Z przyczyn omówionych już wcześniej pogląd wyrażony przez najwyższą instancję sądową w sytuacji, w której – z uwagi na obalenie domniemania niewinności – nie mogła ona korzystać z reguły IDPR, może stać się wiążący dla składu SN orzekającego w układzie procesowym, w którym art. 5 § 2 k.p.k. znajduje zastosowanie (i odwrotnie).

Jedynie na marginesie warto odnotować zaprezentowany przez R. Kopera pogląd, że w pewnych specyficznych układach procesowych reguła IDPR nie obowiązuje w odniesieniu do jakichkolwiek wątpliwości nawet wówczas, gdy obowiązuje domniemanie niewinności. Przykładem ma być przewidziane w art. 213 k.k. przerzucenie ciężaru dowodu na oskarżonego, który w celu uwolnienia się od odpowiedzialności karnej

za zniesławienie może wykazać m.in., że uczyniony przez niego niepublicznie zarzut był prawdziwy. Zdaniem przywołanego autora, „[j]eśli więc ciężar dowodu zostaje przesunięty na oskarżonego [...], przestaje on być chroniony tą regułą [tj. IDPR – B.Ł.], gdyż skutki [...] nieudowodnienia okoliczności mających istotne znaczenie dla rozstrzyganej sprawy spadną na oskarżonego, czyli trudno sobie wyobrazić, aby w takich warunkach niedające się usunąć wątpliwości można było jeszcze tłumaczyć na jego korzyść. [...] w rezultacie odwrócenia ciężaru dowodu [...] w zakresie, w którym ciąży on na oskarżonym, niedające się usunąć wątpliwości rozstrzyga się na korzyść pokrzywdzonego”³⁸.

Choć przytoczony argument nie powinien mieć zasadniczego znaczenia, warto zwrócić uwagę na jeszcze jedną niepraktyczną konsekwencję szerokiego rozumienia analizowanej normy: jego przyjęcie zwiększa ryzyko rozdzwienku między doktryną a judykaturą. Reguła IDPR dotyczy wątpliwości zaistniałych w danym postępowaniu, podczas gdy wykładnia doktrynalna ze swej istoty nie jest przeprowadzana na potrzeby określonej sprawy. Autorzy literatury przedmiotu – odmiennie niż sąd – w większości przypadków nie wiedzą zatem, który z rozważanych przez nich wariantów interpretacyjnych będzie działał na korzyść konkretnego oskarżonego. Opowiedzenie się za możliwością korzystania z art. 5 § 2 k.p.k. przy rozwiązywaniu problemów prawnych oznaczałoby więc zróżnicowanie instrumentarium, za pomocą którego teoria i praktyka będą rozstrzygać dokładnie te same wątpliwości.

Opisaną tu wadliwość szerokiego rozumienia zakresu przedmiotowego omawianej dyrektywy, czyli pewną relatywność korzystności interpretacji dla oskarżonego, SN starał się usunąć w wyroku z 6 grudnia 2006 r. W rozpoznawanej wtedy sprawie musiał rozstrzygnąć, czy z możliwości odczytania na rozprawie protokołu wyjaśnień oskarżonego, wyrażonej w art. 389 § 1 k.p.k., można skorzystać również w przypadku jego śmierci, gdy był jednym ze współoskarżonych, mimo że w ówczesnym stanie prawnym możliwość taka nie wynikała wprost z przepisów (zob. art. 389 § 3 k.p.k.). obrońcy oskarżonych pozostających przy życiu argumentowali, że skoro zasygnalizowany problem prawny budzi wątpliwości, a od-

³⁸ R. Koper: *Reguła...*, s. 13. Niemniej autor ten zastrzega: „Nie jest jednak tak, że w analizowanym wypadku reguła *in dubio pro reo* całkowicie przestaje obowiązywać. Na pokrzywdzonym – oskarżycielu prywatnym – ciąży wykazanie, że zarzut zniesławiający w ogóle został przez oskarżonego podniesiony, i w tym zakresie, niejako w kontrze do tak ukształtowanego ciężaru dowodu pokrzywdzonego, omawiana reguła zachowuje aktualność”. Na temat związku pomiędzy analizowaną dyrektywą a ciężarem dowodu zob. w szczególności M. Warchoł: *Istota...*, s. 496, który słusznie dostrzegł, że przed 1 lipca 2015 r. dyrektywa IDPR nie modyfikowała ciężaru dowodu, a jedynie regulowała skutki istniejącego już rozkładu tego ciężaru.

czytanie protokołu wyjaśnień zmarłego byłoby – z uwagi na ich treść – niekorzystne dla innych współoskarżonych, trzeba zastosować dyspozycję art. 5 § 2 k.p.k. i opowiedzieć się za niemożliwością odczytania tego dokumentu. Sąd kasacyjny nie podzielił argumentacji obrońców, wskazując, że „zasadę *in dubio pro reo* w odniesieniu do zagadnień prawnych należy ujmować w relacji do zagadnienia sprecyzowanego abstrakcyjnie, a nie w jego konkretnym uwikłaniu. Wykładni rozważanego przepisu nie można uzależniać od tego, czy jej rezultat działa [w konkretnym przypadku – B.Ł.] na korzyść czy na niekorzyść oskarżonego. Wykładnia każdego przepisu powinna być bowiem jednolita i mieć walor ogólnie obowiązujący, a nie zmienna i dostosowana każdorazowo do indywidualnego interesu danej strony. Zatem skoro *in abstracto* wyeliminowanie jakiegoś dowodu może w pewnych sytuacjach wyjść na korzyść oskarżonego, w innych natomiast na jego niekorzyść, to nie sposób sięgać w tej materii do argumentacji opartej na zasadzie *in dubio pro reo*”³⁹. W przywołanym orzeczeniu przesądzono więc, że analizowany nakaz może mieć zastosowanie w trakcie rozwiązywania problemów prawnych wyłącznie wtedy, gdy ich rozstrzygnięcie w konkretny sposób zawsze (tj. w każdym wyobraźmalnym układzie procesowym) działa na korzyść oskarżonego. Nie wolno zaś korzystać z niego przy okazji wątpliwości, których rozstrzygnięcie w określony sposób może w danym przypadku działać na korzyść oskarżonego, a w innym układzie procesowym (albo wobec innego oskarżonego) – na jego niekorzyść.

Pogląd ten, jakkolwiek interesujący, nie znajduje oparcia w treści ustawy procesowej. Jeśli art. 5 § 2 k.p.k. miałyby dotyczyć wątpliwości prawnych, to powinien być w takich sytuacjach stosowany w ten sam sposób, co w odniesieniu do wątpliwości faktycznych. Interpretator tekstu prawnego nie może wprowadzać dodatkowych (niewyrażonych w ustawie) przesłanek zastosowania danego przepisu, ponadto – również *contra legem* – arbitralnie ograniczając zakres takiej przesłanki jedynie do części przypadków objętych hipotezą normy wyrażonej w tym przepisie. Zwłaszcza gdyby przyjęcie pozaustawowego warunku miało działać na niekorzyść oskarżonego, który – wyłącznie na skutek zabiegów wykładniczych – tylko niekiedy miałby korzystać z dobrodziejstwa reguły IDPR.

³⁹ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 6 grudnia 2006 r. III KK 181/06. OSNKW 2007, nr 2, poz. 16; aprobująco R. Ponikowski: *Zasada...*, s. 207; A. Tęcza-Paciorek: *Zasada...*, s. 146; A. Jezusek: *Zastosowanie...*, s. 74; J. Grajewski. W: *Kodeks...*, s. 56; T. Grzegorzczak: *Kodeks...*, s. 64; Z. Kwiatkowski: *Zakres...*, s. 295; B. Gadecki: *Pokrzywdzony usiłowaniem nieudolnym przestępstwa*. „Prokuratura i Prawo” 2016, nr 2, s. 56–57; J. Kosonoga. W: *Kodeks...*, s. 114; na gruncie postępowania w sprawach o wykroczenia tak również K. Dąbkiewicz: *Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia*. Komentarz. Wyd. 2. Warszawa 2017, s. 67–68.

Zdaniem A. Rychlewskiej interpretacja zaprezentowana przez SN wypacza także istotę omawianej dyrektywy, której rola sprowadza się właśnie do wyboru tego spośród kilku możliwych wariantów, który *in concreto* (na tle konkretnej sprawy) będzie dla oskarżonego najkorzystniejszy⁴⁰.

Choć kwestia ta będzie przedmiotem analizy dopiero w dalszej części tekstu, już w tym miejscu warto odnotować, że nakaz rozstrzygania niedających się usunąć wątpliwości co do treści przepisów prawnych na korzyść jednej ze stron postępowania został wyraźnie przyjęty na gruncie prawa podatkowego⁴¹. Pod kątem przesłanek zastosowania nie różni się on od swojego karnoprosesowego odpowiednika. W doktrynie prawa podatkowego uznaje się, że ową korzystność należy ustalać w odniesieniu do konkretnej sprawy. Również organy podatkowe stoją na stanowisku, że „[s]tosowanie art. 2a Ordynacji podatkowej wymaga ustalenia »korzyści podatnika« na tle konkretnej sprawy. To pojęcie nie ma charakteru obiektywnego. Przyjęcie korzystnej dla podatnika wykładni przepisu w danej sprawie nie oznacza, że organy podatkowe są obligowane tak samo rozumieć korzyść innego podatnika na tle odrębnej sprawy, mimo że przedmiotem stosowania art. 2a Ordynacji podatkowej będzie ten sam przepis prawa podatkowego”⁴². Trudno zrozumieć, dlaczego w istocie identyczna dyrektywa miałaby w procesie karnym obowiązywać wyłącznie w odniesieniu do „zagadnień sprecyzowanych abstrakcyjnie, a nie w ich konkretnym uwikłaniu”.

Zarazem nie sposób nie zauważyć, że stanowisko, które zawęży zastosowanie komentowanego nakazu wyłącznie do tak sprecyzowanych zagadnień prawnych, opiera się na pewnym błędzie logicznym. Zwolennicy owego poglądu z jednej strony powołują się na regułę *lege non distinguente*, aby wykazać zasadność szerokiego rozumienia art. 5 § 2 k.p.k., podnosząc, że z jego brzmienia nie wynika ograniczenie dyrektywy IDPR do wątpliwości faktycznych, a z drugiej strony – interpretując ten sam przepis – ewidentnie ją naruszają, gdyż różnicują oba typy wątpliwości, mimo że nie uczynił tego ustawodawca. Tymczasem w razie powołania się na argument *lege non distinguente* w celu wykazania szerokiego zakre-

⁴⁰ Zob. A. Rychlewska: *O dyrektywie...*, s. 27–28; M. Hotel, A. Rychlewska: *Przedmiotowy zakres zastosowania zasady „in dubio pro reo” z perspektywy ostatnich zmian procedury karnej*. „Przegląd Prawniczy Uniwersytetu Warszawskiego” 2017, nr 1, s. 86.

⁴¹ Zob. art. 2a ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Ordynacja podatkowa. T.j. Dz.U. 2021, poz. 1540 ze zm. [dalej: o.p.].

⁴² Interpretacja ogólna PK4.8022.44.2015 Ministra Finansów z dnia 29 grudnia 2015 r. w sprawie stosowania art. 2a ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Ordynacja podatkowa. Dz. Urz. MF 2016, poz. 4; w literaturze tak m.in. M. Damaz. W: *Ordynacja podatkowa. Komentarz*. Red. H. Dzwonkowski. Wyd. 9. Warszawa 2020, s. 24; podobnie A. Mariański. W: *Ordynacja podatkowa. Komentarz*. Red. A. Mariański. Warszawa 2021, s. 10.

su zastosowania reguły IDPR konsekwentnie należałoby użyć identycznego argumentu do oceny przesłanek korzystania z tej reguły. Nie można racjonalnie twierdzić, że w jednej sytuacji różnicowanie jest zabiegiem *contra legem*, a w innej – choć dotyczącej tego samego zagadnienia – zabiegiem jak najbardziej trafnym. Prawidłowa wykładnia nie powinna wszak polegać na dostosowywaniu treści przepisów do własnych preferencji aksjologicznych.

Warto wreszcie odnotować, że przedstawiony wyżej pogląd, paradoksalnie, dowodzi, że właściwe stosowanie dyrektyw wykładni jednak wystarcza do prawidłowego odczytania treści interpretowanego przepisu prawnego. Skoro reguła IDPR miałyby się odnosić wyłącznie do wątpliwości *in abstracto* możliwych do rozstrzygnięcia na korzyść albo niekorzyść oskarżonego, wszystkie inne wątpliwości (dotyczące np. sposobu obliczania terminów, w których przypadku przyjęcie danego sposobu interpretacji działa na korzyść albo niekorzyść oskarżonego wyłącznie w konkretnym układzie procesowym) trzeba rozstrzygać z użyciem „zwykłych” zasad wykładni. Innej metody przewyciężenia niedających się usunąć wątpliwości prawnych, które w ujęciu zaprezentowanym w przywołanym wcześniej wyroku nie mieszczą się w zakresie zastosowania art. 5 § 2 k.p.k., nie zaproponował ani SN, ani żaden z autorów akceptujących to stanowisko. I w tym wypadku istnieją tylko dwa rozwiązania, tj. uznanie, że ustawodawca w niektórych sytuacjach nakazuje sądom stosować przepisy pomimo ich niezrozumienia (co w oczywisty sposób narusza szereg zasad konstytucyjnych), albo uznanie, że jednak każdą wątpliwość prawną można rozstrzygnąć bez sięgania po regułę IDPR.

Przeciwnicy rozszerzania przedmiotowego zakresu analizowanej dyrektywy na wątpliwości prawne już blisko 40 lat temu dostrzegli, że rozstrzyganie problemów tego typu wyłącznie za pomocą reguł i zasad wykładni bynajmniej nie osłabia pozycji procesowej oskarżonego, a wręcz ją wzmacnia. Jak trafnie zauważył A. Murzynowski, jedną z takich reguł jest przecież zakaz tłumaczenia wątpliwości prawnych na niekorzyść oskarżonego (nazywany niekiedy regułą *in dubio mitius*). O ile reguła IDPR aktualizuje się „dopiero jako ostateczność, gdy zawiodą wszystkie inne metody wyjaśnienia istniejących wątpliwości”, o tyle samodzielną regułą interpretacyjną zakazu tłumaczenia wątpliwości prawnych na niekorzyść oskarżonego (czy wynikającym z niej zakazem stosowania analogii na jego niekorzyść) trzeba się posługiwać – jak ujął to przywołany autor – w pierwszym rzędzie, tj. bez względu na zaistnienie stanu, w którym dostrzeżonych wątpliwości nie da się usunąć⁴³.

⁴³ A. Murzynowski: *Istota...*, s. 242; aprobująco M. Kulik: *Czy reguła...*, s. 246–247; zob. S. Kalinowski: *Postępowanie...*, s. 50.

Argument ten, jakkolwiek trafny, może jedynie wspierać pozostałe argumenty, sam natomiast nie przesądza o błędności szerokiego rozumienia nakazu IDPR. Obie reguły różnią się bowiem nie tylko hipotezą (wyłącznie jedna z nich dotyczy wątpliwości faktycznych), lecz także dyspozycją. Jak już była mowa w kontekście różnic pomiędzy obecną a poprzednią kodyfikacją prawa karnego procesowego, czym innym jest nakaz przyjęcia wykładni korzystnej dla oskarżonego (IDPR), a czym innym – zakaz przyjęcia wykładni niekorzystnej dla niego (*in dubio mitius*)⁴⁴. Obowiązywanie tej drugiej dyrektywy nie czyni zatem całkowicie zbędnym objęcia zakresem art. 5 § 2 k.p.k. również wątpliwości prawnych, ale na pewno osłabia jego wagę (zwłaszcza wobec możliwości zastosowania tego przepisu wyłącznie w razie istnienia niedających się usunąć wątpliwości).

Opisana tu praktyczna przewaga reguły *in dubio mitius* nad regułą IDPR (gdy spogląda się na analizowane zagadnienie z perspektywy interesu oskarżonego) prowadzi do jeszcze jednego wniosku. Jeśliby założyć, że reguła IDPR rzeczywiście dotyczy także wątpliwości związanych z interpretacją przepisów prawnych, być może należałoby ją zastosować również do wykładni samego art. 5 § 2 k.p.k., który – co oczywiste w świetle wszelkich wcześniejszych uwag – budzi nieusunięte dotąd wątpliwości, czym aktualizuje własną dyspozycję. Choć rozumowanie to jest obciążone pewnym błędem logicznym, doskonale obrazuje nakreślony już paradoks polegający na tym, że art. 5 § 2 k.p.k., którego obowiązywanie ma wzmocnić pozycję oskarżonego, w najwyższym stopniu chroni go w razie przyjęcia wąskiego rozumienia tego przepisu. Wówczas nakaz kierowania się przede wszystkim interesem oskarżonego nie jest sprowadzany do roli „ostatniej deski ratunku”, ale stanowi zwykłą dyrektywę wykładni, stosowaną bez względu na nieusuwalność dostrzeganych wątpliwości.

Zwolennicy wąskiego rozumienia reguły IDPR myślą się jednak, twierdząc, że nie ma takich wątpliwości prawnych, których nie dałoby się rozwiązać właściwie wykorzystanymi metodami interpretacyjnymi, co zresztą głosiciele przeciwnego poglądu słusznie im wytykają. Zarazem autorzy opowiadający się za szerokim ujęciem analizowanej dyrektywy również nie mają racji, że możliwość wystąpienia takiej sytuacji skutkuje koniecznością rozstrzygnięcia wątpliwości prawnych na podstawie art. 5 § 2 k.p.k. Jeżeli dany przepis okazuje się do tego stopnia niejasny, że określona wątpliwość co do jego znaczenia czy zastosowania obiektywnie nie daje się usunąć pomimo prawidłowego wykorzystania wszelkich dostęp-

⁴⁴ Tak M. Kulik: *Czy reguła...*, s. 252; zob. też interesujące uwagi tego autora na temat źródła obowiązywania reguły *in dubio mitius*, w tym zwłaszcza różnic pomiędzy podstawą jej obowiązywania przy interpretacji przepisów prawa materialnego i przepisów prawa procesowego.

nych instrumentów, regulacja taka jest bezspornie niekonstytucyjna⁴⁵. Z wyrażonej w art. 2 Konstytucji RP zasady demokratycznego państwa prawnego wynika m.in. zasada zaufania obywatela do państwa, a z niej – zasada jednoznaczności prawa, rozumiana jako tzw. dyrektywa przyzwoitej (poprawnej) legislacji. Przywołana zasada pociąga za sobą m.in. wymóg określoności przepisów, tj. formułowania ich w sposób poprawny, precyzyjny i jasny⁴⁶. Zdaniem Trybunału Konstytucyjnego „[z] tak ujętej zasady określoności wynika, że każdy przepis prawny winien być skonstruowany poprawnie z punktu widzenia językowego i logicznego – dopiero spełnienie tego warunku podstawowego pozwala na jego ocenę w aspekcie pozostałych kryteriów. Wymóg jasności oznacza nakaz tworzenia przepisów klarownych i zrozumiałych dla ich adresatów, którzy od racjonalnego ustawodawcy oczekiwać mogą stanowienia norm prawnych niebudzących wątpliwości co do treści nakładanych obowiązków i przyznawanych praw”⁴⁷.

Jeżeli ze zinterpretowaniem określonego przepisu nie radzą sobie nawet zawodowi sędziowie będący wykwalifikowanymi prawnikami – także SN, w którego składzie z założenia zasiadają przecież najzdolniejsi i najbardziej doświadczeni sędziowie w kraju – to *a maiori ad minus* nie należy oczekiwać, by z zadaniem tym poradziły sobie inne jednostki. Zgodnie z art. 83 Konstytucji RP każdy ma obowiązek przestrzegania prawa Rzeczypospolitej Polskiej. Tyle tylko, że w demokratycznym państwie prawnym nie można od nikogo oczekiwać przestrzegania norm prawnych niedających się poznać (nie wspominając o karaniu za ich naruszenie). Jeśli więc konkretna regulacja jest tak niejasna, że nie sposób wyinterpretować z niej jednoznacznej normy, to powinno się ją wyeliminować z systemu prawnego bez konieczności sięgania po nakaz rozstrzygnięcia

⁴⁵ Tak również M. Hotel, A. Rychlewska: *Przedmiotowy...*, s. 81 i przywołane tam orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego i Naczelnego Sądu Administracyjnego.

⁴⁶ P. Tuleja. W: *Konstytucja RP. T. 1: Komentarz. Art. 1–86*. Red. M. Safjan, L. Bosek. Warszawa 2016, s. 224; wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 11 stycznia 2000 r. K 7/99. OTK 2000, nr 1, poz. 2.

⁴⁷ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 21 marca 2001 r. K 24/00. OTK 2001, nr 3, poz. 51; zob. również wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 13 września 2011 r. P 33/09. OTK-A 2011, nr 7, poz. 71: „Nie sposób przy tym *in abstracto* wyznaczyć granicę pomiędzy zwykłą i kwalifikowaną niejasnością stanu prawnego, tym bardziej że w zależności od gałęzi prawa i regulowanej materii przebiega ona w nieco inny sposób. Ogólnie ujmując, wątpliwości interpretacyjne mogą być tolerowane w większym stopniu w prawie prywatnym (prawo cywilne, prawo rodzinne, prawo handlowe), a w mniejszym stopniu w prawie publicznym, przy czym w tym ostatnim wypadku rozróżnić należy między prawem administracyjnym, prawem podatkowym i prawem karnym, gdyż poziom wymaganej jednoznaczności i precyzji ulega podwyższeniu w każdej z kolejno wymienionych dziedzin prawa”.

wątpliwości na korzyść oskarżonego. Zwłaszcza że – jak wskazano już wcześniej – dana wątpliwość może np. nie mieć charakteru abstrakcyjnego albo zaistnieć w sprawie nieobjętej zakresem zasady domniemania niewinności, w związku z czym komentowana dyrektywa i tak nie zawsze pozwalałaby prawidłowo rozstrzygnąć sprawę.

Wydaje się, że opowiedzenie się za jednym z dwóch konkurencyjnych poglądów na temat zakresu przedmiotowego art. 5 § 2 k.p.k. przynajmniej w pewnym zakresie było wtórne wobec uznania przez konkretnego autora, czy mogą w ogóle istnieć niedające się usunąć wątpliwości interpretacyjne. Przedstawiciele doktryny prawa karnego procesowego dopuszczający taką sytuację niejako automatycznie stawali się zwolennikami objęcia zakresem reguły IDPR również wątpliwości prawnych. Ci zaś, którzy negowali samą koncepcję wątpliwości prawnej niemożliwej do usunięcia z użyciem zwykłych dyrektyw wykładni, siłą rzeczy uważali omawianą normę za zbędną w kontekście problemów interpretacyjnych. Być może gdyby uczestnicy owego sporu doktrynalnego dostrzegli, że kwestia istnienia niedających się usunąć wątpliwości prawnych nie ma zasadniczego znaczenia dla analizowanego problemu, a wątpliwości te można eliminować również bez odwoływania się do art. 5 § 2 k.p.k., spór zakończyłby się lata temu.

Podsumowując tę część rozważań i biorąc pod uwagę wszystkie przedstawione argumenty, trzeba przyjąć, że do 30 czerwca 2015 r. reguła IDPR dotyczyła wyłącznie rozstrzygania niedających się usunąć wątpliwości o charakterze faktycznym. Wątpliwości prawne, zwłaszcza interpretacyjne, należało w tym czasie rozstrzygać za pomocą innych mechanizmów.

5. Stan prawny obowiązujący w okresie od 1 lipca 2015 r. do 14 kwietnia 2016 r.

Ustawą z dnia 27 września 2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw⁴⁸, która weszła w życie 1 lipca 2015 r., nastąpiła zmiana brzmienia art. 5 § 2 k.p.k. Zgodnie z nowym kształtem tego przepisu na korzyść oskarżonego należało rozstrzygać „wątpliwości, których nie usunięto w postępowaniu dowodowym”. Modyfikacja ta była z jednej strony konsekwencją zmiany dotychczasowego modelu postępowania sądowego na bardziej kontradiktoryjny, a z drugiej – czynnikiem warunkującym możliwość realizacji no-

⁴⁸ Dz.U. 2013, poz. 1247 ze zm. [dalej: nowelizacja z 2013 r.].

wego modelu, zakładającego m.in. istotne ograniczenie inicjatywy dowodowej sądu⁴⁹.

Według większości autorów ograniczenie zakresu przedmiotowego wątpliwości do tych, których nie usunięto w postępowaniu dowodowym, oznaczało, że odtąd na gruncie art. 5 § 2 k.p.k. reguła IDPR nie mogła być wykorzystywana w procesie wykładni przepisów prawnych⁵⁰. Wynikało to zresztą wprost z uzasadnienia projektu nowelizacji z 2013 r. Wskazano tam, że „[n]owym brzmieniem art. 5 § 2 k.p.k. ustawodawca przesądzi także, iż podlegające rozstrzygnięciu na korzyść oskarżonego wątpliwości dotyczyć mogą jedynie kwestii dowodowych, a nie prawnych, co dotąd było rozmaicie ujmowane zarówno w doktrynie, jak i w orzecznictwie. Zakłada się bowiem, że wątpliwości co do interpretacji prawa muszą być w drodze wykładni usunięte w każdym wypadku [...]”⁵¹.

Mimo to nie brakowało głosów, że analizowana dyrektywa wciąż obejmowała też – w mniejszym lub większym stopniu – wątpliwości prawne. Zdaniem A. Jezuska było tak w sytuacji, w której wątpliwości dotyczyły przepisów regulujących postępowanie dowodowe, a zatem wyłoniły się w jego toku⁵². Jeszcze dalej w swoich poglądach szedł P. Kruszyński, który twierdził, że reguła IDPR znajdowała zastosowanie przy usuwaniu wątpliwości dotyczących wszelkich przepisów prawnych, jeśli tylko dochodziło do niego w postępowaniu dowodowym⁵³. Z kolei M. Kalemba uznała, że „osiągnięcie stanu, w którym zasada IDPR straci jakikolwiek wpływ na

⁴⁹ M. Kalemba: *Zasada...*, s. 568–570. Związek pomiędzy nowelizacją art. 5 § 2 k.p.k. a zmianą modelu postępowania sądowego wielokrotnie analizowali już przedstawiciele doktryny prawa karnego procesowego, w związku z czym jako taki nie będzie przedmiotem odrębnych rozważań. Zob. w szczególności M. Warchoń: *Istota...*, s. 498, który zauważył, że analizowana dyrektywa zmieniła się z reguły rozstrzygania skierowanej do sądu w regułę ciężaru dowodu, której adresatem stał się jedynie oskarżyciel publiczny.

⁵⁰ P. Kardas: *Nowe...*, s. 14; A. Rychlewska: *O dyrektywie...*, s. 23; A. Lach: „*In dubio...*”, s. 314; M. Zbrojewska: *Nowe...*, s. 538–539; M. Kulik: *Czy reguła...*, s. 237–243; M. Hotel, A. Rychlewska: *Przedmiotowy...*, s. 80.

⁵¹ Uzasadnienie projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego i niektórych innych ustaw, s. 17. Komisja Kodyfikacyjna Prawa Karnego. Źródło: <https://arch-bip.ms.gov.pl/pl/dzialalnosc/komisje-kodyfikacyjne/komisja-kodyfikacyjna-prawa-karnego/komisja-kodyfikacyjna-prawa-karnego-2009-2013/projekty-aktow-prawnych/download,1650,1.html> [dostęp: 27.06.2022].

⁵² A. Jezusek: *Zastosowanie...*, s. 63, przypis 4.

⁵³ P. Kruszyński: *Reguła...*, s. 153. W myśl tego poglądu art. 5 § 2 k.p.k. w brzmieniu z 1 lipca 2015 r. nie wprowadzał ograniczenia przedmiotowego, ale czasowe, zawężając zbiór wątpliwości usuwanych za pomocą reguły IDPR do tych powstałych na określonym etapie procesu. Zauważyli to już M. Hotel i A. Rychlewska, choć swoje stanowisko wyrazili przy okazji oceny poglądu A. Jezuska (przywołanego w poprzednim zdaniu tekstu głównego), mimo że akurat według tego ostatniego autora analizowany przepis wprowadzał ograniczenie zarówno czasowe (wątpliwości musiały się wyłonić w toku postępowania dowodowego), jak i przedmiotowe (wątpliwości musiały dotyczyć przepisów regulujących

usuwanie wątpliwości prawnych, jest niemożliwe”⁵⁴. Szerokie ujęcie opisywanego nakazu było nadal widoczne również w orzecznictwie⁵⁵.

Co jednak najistotniejsze w kontekście celu tej pracy, nowelizacja z 2013 r. wpłynęła także na sposób rozumienia art. 5 § 2 k.p.k. w brzmieniu sprzed jej wejścia w życie. W piśmiennictwie przyjęto bowiem, że skoro ustawodawca zdecydował się nagle na wyraźne ograniczenie zakresu przedmiotowego owej dyrektywy, wykładnia ewolucyjna przemawia na rzecz stanowiska, w myśl którego wcześniej nie było podstaw do ograniczania reguły IDPR wyłącznie do wątpliwości faktycznych⁵⁶. Wniosek taki wydaje się zbyt daleko idący. Jak wynika z uzasadnienia projektu nowelizacji z 2013 r., jej twórcy poniekąd zdystansowali się od trwającego sporu. Dostrzegli jedynie, że miał on miejsce i że dotąd nie został rozstrzygnięty. Projektodawca nie przyznał racji żadnej ze stron. Wskazał tylko, że bez względu na to, czy przed 1 lipca 2015 r. komentowana reguła dotyczyła również wątpliwości prawnych, po tej dacie brak takiej możliwości nie powinien podlegać dyskusji, co nie wyklucza ewentualności, że opisywana dyrektywa miała wąski zakres zastosowania już wcześniej. Użycie wyrażenia „ustawodawca przesądzi” w uzasadnieniu projektu sugeruje, że zmiana brzmienia art. 5 § 2 k.p.k. była – przynajmniej pod tym względem – nie tyle merytoryczną zmianą w stosunku do wcześniejszego stanu prawnego, ile doprecyzowaniem kwestii, które przedtem mogły być rozumiane dwojako⁵⁷. Przesądza się przecież istniejące spory. Gdyby rzeczywiście do 30 czerwca 2015 r. reguła IDPR miała dotyczyć obu rodzajów wątpliwości, zapewne posłużono by się sformułowaniem „ustawodawca zmieni”, „ustawodawca sprawi, że” itp.

postępowanie dowodowe). Ocena ta z kolei doskonale opisuje pogląd P. Kruszyńskiego (zob. M. Hotel, A. Rychlewska: *Przedmiotowy...*, s. 81).

⁵⁴ M. Kalemba: *Zasada...*, s. 571.

⁵⁵ Zob. chociażby wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 3 grudnia 2015 r. II AKa 449/15. LEX nr 2023117 i wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 9 marca 2016 r. II AKa 271/15. LEX nr 2099365. Warto jednak podkreślić, że w okresie od 1 lipca 2015 r. do 14 kwietnia 2016 r. sądy nierzadko orzekały w sprawach, w których akt oskarżenia wniesiono przed 1 lipca 2015 r., to zaś – w zależności od sposobu rozumienia roli nowelizacji z 2013 r. w kontekście art. 5 § 2 k.p.k. (o czym dalej) – mogło mieć wpływ na postrzeganie zakresu przedmiotowego reguły IDPR; zob. również interesujące uwagi A. Rychlewskiej na temat możliwości stosowania do art. 5 § 2 k.p.k. reguły intertemporalnej z art. 4 § 1 k.k. (A. Rychlewska: *O dyrektywie...*, s. 24).

⁵⁶ Tak P. Wiatrowski: *Dyrektywy wykładni prawa karnego materialnego w judykaturze Sądu Najwyższego*. Warszawa 2013, s. 269.

⁵⁷ Tak również M. Kulik: *Czy reguła...*, s. 244: „[...] nowelizacja z dnia 27 września 2013 r. po prostu usunęła wątpliwości interpretacyjne, zresztą taki cel jej wprowadzenia wynika wyraźnie z uzasadnienia projektu [...]. Celem ustawy nie było dokonanie merytorycznej zmiany w zakresie przedmiotowego zastosowania reguły *in dubio pro reo*, lecz jedynie wyjaśnienie istniejących wątpliwości w tymże zakresie”.

Nowelizacja z 2013 r. odebrała podstawowy argument zwolennikom szerokiego ujęcia nakazu rozstrzygania niedających się usunąć wątpliwości na korzyść oskarżonego: rozwiązywanie problemów prawnych bez dopuszczenia użycia tego nakazu okazało się jednak możliwe. W latach 2015–2016 sądom interpretującym poszczególne regulacje prawne musiały wystarczyć dyrektywy wykładni (ewentualnie inne instrumenty poza regułą IDPR, o których była mowa wcześniej), a mimo to w okresie tym nie nastąpiło załamanie się wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych. Odnosząc się do poglądów przywołanych na początku części 4 artykułu, należy przyjąć, że występowanie wątpliwości interpretacyjnych niemożliwych do usunięcia za pomocą jakichkolwiek zabiegów wykładniczych wcale nie jest tak częste w praktyce orzeczniczej.

6. Stan prawny obowiązujący od 15 kwietnia 2016 r.

Analizowany przepis w brzmieniu omówionym w poprzednim rozdziale nie obowiązywał zbyt długo, bo zaledwie 9,5 miesiąca. Ustawą z dnia 11 marca 2016 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw⁵⁸ doszło do kolejnej modyfikacji art. 5 § 2 k.p.k., choć *de facto* trzeba mówić raczej o odwróceniu ostatniej zmiany, gdyż powtórnie nadano mu brzmienie sprzed 1 lipca 2015 r.

Doprowadziło to do ponownego rozgorzenia niedawno zakończzonego sporu, działanie ustawodawcy można bowiem rozumieć na dwa sposoby. Można przyjąć, że powrót do wcześniejszej formuły reguły IDPR oznacza powrót do szerokiego ujęcia tej dyrektywy⁵⁹. Skoro prawodawca zrezygnował z wyraźnego ograniczenia zakresu zastosowania art. 5 § 2 k.p.k. do wątpliwości faktycznych, to *a contrario* rozszerzył go na wątpliwości prawne (*lege non distinguente*). Wydaje się jednak, że nowelizację z 2016 r. należy rozumieć inaczej, o czym świadczy treść uzasadnienia jej projektu. Wskazano tam, że „[z] modyfikacją priorytetów zasad procesowych [chodzi o przywrócenie prymatu zasady inkwizycyjności nad zasadą kontradiktoryjności, charakterystyczną dla nowelizacji z 2013 r. – B.Ł.] łączy się również konieczność powrotu do poprzedniej formuły reguły IDPR (art. 5 § 2 k.p.k.). Aktualne jej brzmienie [tj. obowiązujące pomiędzy 1 lipca 2015 r. a 14 kwietnia 2016 r. – B.Ł.] zakłada bowiem brak obowiązku dążenia organu procesowego – przy niedostatku aktywności dowodowej stron – do wyjaśnienia wszystkich istotnych dla rozstrzygnięcia

⁵⁸ Dz.U. 2016, poz. 437 i 2103; 2017, poz. 1139 i 1452 [dalej: nowelizacja z 2016 r.].

⁵⁹ Taki wariant interpretacyjny dostrzegają, choć nie opowiadają się za nim, M. Hotel, A. Rychlewska: *Przedmiotowy...*, s. 84.

okoliczności sprawy. Zakres inicjatywy dowodowej sądu jest obecnie limitowany przez przesłanki wskazane w art. 167 § 1 zdanie trzecie k.p.k. W związku z tym powraca się do obowiązującej do dnia 30 czerwca 2015 r. dyrektywy, według której należy dążyć do wyjaśnienia wszystkich istotnych okoliczności sprawy, a dopiero w razie niemożności usunięcia istniejących wątpliwości – rozstrzygnąć je na korzyść oskarżonego⁶⁰. Z przytoczonego fragmentu wynika, że zasadniczy cel nowelizacji z 2016 r. (przynajmniej w kwestii modelu postępowania dowodowego) stanowiło odwrócenie skutków wejścia w życie nowelizacji z 2013 r., czyli powrót do prymatu zasady inkwizycyjności nad zasadą kontradiktoryjności. Wyrazem tej ostatniej były zwłaszcza regulacje zawarte w art. 2 § 2, art. 167 i art. 366 § 1 k.p.k. (w brzmieniu obowiązującym od 1 lipca 2015 r. do 14 kwietnia 2016 r.).

Jak jednak zauważono w poprzedniej części artykułu, relacji inkwizycyjność – kontradiktoryjność dotyczyła również zmiana w obrębie art. 5 § 2 k.p.k. Nie chodzi wszakże o irrelevantną w tym kontekście sprawę przedmiotowego zakresu zastosowania wyrażonej tam reguły, lecz wyłącznie o różnicę pomiędzy „niedającymi się usunąć wątpliwościami” a „wątpliwościami, których nie usunięto”. O ile pierwsze z tych sformułowań oznacza pewien obiektywny stan rzeczy (żaden podmiot nie mógłby usunąć takich wątpliwości) i jest wyrazem inkwizycyjności, o tyle drugie odnosi się do faktycznej działalności oskarżyciela publicznego, na którego nowelizacja z 2013 r. przerzuciła ciężar dowodu (być może jakiś podmiot mógłby usunąć daną wątpliwość, ale oskarżyciel publiczny tego nie zrobił), czym wzmacnia kontradiktoryjność postępowania. Analiza przywołanego fragmentu uzasadnienia projektu nowelizacji z 2016 r. pokazuje, że wyłącznie ten aspekt zdecydował o dostosowaniu brzmienia rozważanego przepisu do pozostałych regulacji wspierających zasadę inkwizycyjności. Projektodawca uznał, że najprostszą techniką legislacyjną służącą realizacji założonego celu będzie powrót do brzmienia art. 5 § 2 k.p.k. sprzed 1 lipca 2015 r., kiedy doskonale wpisywał się on w inkwizycyjny model postępowania sądowego. Innymi słowy: usunięcie z komentowanej regulacji sformułowania, które wskazywało na ograniczenie przedmiotowe wyrażonej w nim normy („w toku postępowania dowodowego”), było jedynie skutkiem ubocznym powrotu do jej poprzedniego brzmienia, a nowelizacja z 2016 r. niejako przypadkiem wpłynęła na od-

⁶⁰ Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw. Druk nr 207, s. 3. Sejm VIII kadencji, 27.01.2016. Źródło: <https://orka.sejm.gov.pl/Druki8ka.nsf/0/0DCDFBC92E81FB4CC1257F47004B0C7D/%24File/207-uzasadnienie.docx> [dostęp: 28.06.2022].

rodzenie się dawnego sporu⁶¹. Paradoksalnie, zakwestionowanie w uzasadnieniu jej projektu wyłącznie modelowych założeń procesu karnego ukształtowanego nowelizacją z 2013 r. można by pochylić za milczącą akceptacją przeprowadzonych nią zmian w pozostałym zakresie, a więc również co do rodzaju problemów rozwiązywalnych z użyciem nakazu rozstrzygnięcia wątpliwości na korzyść oskarżonego⁶².

Zarazem wolno przyjąć, że gdyby założeniem nowelizacji z 2016 r. rzeczywiście miało być umożliwienie korzystania z reguły IDPR przy usuwaniu wątpliwości prawnych, racjonalny ustawodawca – mając na uwadze wieloletni spór w tej materii i chcąc uniknąć jego „drugiej odsłony” – doprecyzowałby ową kwestię, tj. w sposób wyraźny dopuścił taką możliwość. Zaniechanie jednoznacznego rozstrzygnięcia tej kontrowersji należy rozumieć albo jako świadome pozostawienie tego zadania doktrynie i judykaturze, albo jako zwykłe przeoczenie, co zresztą wydaje się bardziej prawdopodobne, skoro nie wyrażono takiego założenia w uzasadnieniu projektu zmian⁶³. W każdym razie wykładnia historyczna art. 5 § 2 k.p.k. nie pozwala na przyjęcie szerokiego ujęcia reguły IDPR w większym stopniu aniżeli przed 1 lipca 2015 r. Nie powinno zatem dziwić, że na tle aktualnego brzmienia tego przepisu także nie ma zgodności co do zakresu przedmiotowego komentowanego nakazu.

Argumentów w omawianym sporze dostarcza również analiza regulacji z innych gałęzi prawa, ponieważ możliwość rozstrzygnięcia wątpliwości co do treści przepisów na korzyść jednej ze stron postępowania została wprowadzona kolejno w prawie podatkowym (art. 2a o.p.) i w prawie administracyjnym (art. 7a ustawy z dnia 14 czerwca 1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego)⁶⁴. Co nie mniej ważne, w pierwszym przypadku miało to miejsce tuż przed wejściem w życie nowelizacji z 2016 r., a w drugim – niedługo po tym zdarzeniu⁶⁵. Można by uważać, że przywołane działania legislacyjne potwierdziły celowość istnienia tego typu regulacji i przemawiają za słusznością tezy o ułomności dyrektyw wykładni, które – zdaniem ustawodawcy podatkowego i administracyjnego – nie zawsze pozwalają rozwiązać konkretny problem prawny. Tyle tylko, że

⁶¹ Podobnie M. Hotel, A. Rychlewska: *Przedmiotowy...*, s. 77: „W uzasadnieniu powrotu do pierwotnego brzmienia przepisu nie zawarto tymczasem żadnego odniesienia do kwestii »rodzaju« wątpliwości, które mają być rozstrzygane zgodnie z jego dyspozycją”.

⁶² *Ibidem*, s. 83.

⁶³ Tak również *ibidem*, s. 84.

⁶⁴ T.j. Dz.U. 2021, poz. 735, 1491 i 2052 [dalej: k.p.a.].

⁶⁵ Zob. art. 1 ustawy z dnia 5 sierpnia 2015 r. o zmianie ustawy – Ordynacja podatkowa oraz niektórych innych ustaw. Dz.U. 2015, poz. 1197, która weszła w życie 1 stycznia 2016 r. oraz art. 1 pkt 2 ustawy z dnia 7 kwietnia 2017 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania administracyjnego oraz niektórych innych ustaw. Dz.U. 2017, poz. 935, która weszła w życie 1 czerwca 2017 r.

takiemu założeniu przeczy już samo brzmienie jednego z tych przepisów. Zgodnie z art. 7a k.p.a. wątpliwości mogą być rozstrzygane na korzyść strony tylko wtedy, gdy przedmiotem postępowania administracyjnego jest „nałożenie na nią obowiązku bądź ograniczenie lub odebranie jej uprawnień”. Równocześnie nawet w tego typu sprawach owa reguła nie znajdzie zastosowania, jeżeli sprzeciwiają się temu „sporne interesy stron albo interesy osób trzecich, na które wynik postępowania ma bezpośredni wpływ”. Analizowanej dyrektywy nie stosuje się także wtedy, gdy wymaga tego „ważny interes publiczny”, oraz w sprawach osobowych funkcjonariuszy i żołnierzy zawodowych⁶⁶. Nie powinno podlegać dyskusji, że również w tego typu postępowaniach organ ma obowiązek wydania prawidłowego rozstrzygnięcia, co oznacza, że jednak każdy problem prawny można rozwiązać wyłącznie za pomocą prawidłowo wykorzystanych dyrektyw interpretacyjnych. Trzeba zauważyć, że w art. 7a k.p.a. nie użyto zwrotu „nieusuwalne”, co niejako czyni wyrażoną tam regułą zwykłą dyrektywą interpretacyjną, której zastosowanie nie jest uzależnione od wyczerpania wszelkich innych metod eliminowania wątpliwości wykładniczych. Warto też odnotować, że obydwie regulacje są co najmniej narażone na opisany już wcześniej zarzut niekonstytucyjności, związany z systemowym przyzwalaniem na tworzenie niejasnych regulacji i ignorowanie przez ustawodawcę dyrektywy przyzwoitej legislacji.

Niemniej uchwalenie art. 2a o.p. i art. 7a k.p.a. równie dobrze można uznać za argument na rzecz wąskiego ujęcia reguły IDPR. Na uwagę zasługuje zwłaszcza bliskość czasowa pomiędzy wprowadzeniem obu tych przepisów a zmianą brzmienia art. 5 § 2 k.p.k. Wydaje się, że skoro racjonalny ustawodawca w odstępie zaledwie kilku miesięcy wprowadził (lub zmodyfikował) trzy różne reguły rozstrzygania wątpliwości na korzyść jednej ze stron postępowania i przy okazji dwóch z nich wyraźnie przesądził, że mają dotyczyć wątpliwości prawnych, to samo uczyniłby w odniesieniu do trzeciej reguły. Skoro nowelizując art. 5 § 2 k.p.k., nie wskazał, że przepis ten ma dotyczyć także wątpliwości prawnych, być może *a contrario* milcząco przyjął, iż sformułowanej tam dyrektywy nie należy odnosić do tego typu problemów. Szczególnie że w przypadku prawa administracyjnego zdecydował się na wyrażenie w tekście ustawy

⁶⁶ Nie znajduje ona zastosowania także w postępowaniach sprawdzających, kontrolnych postępowaniach sprawdzających oraz postępowaniach bezpieczeństwa przemysłowego, o których mowa w ustawie z dnia 5 sierpnia 2010 r. o ochronie informacji niejawnych. T.j. Dz.U. 2019, poz. 742; 2022, poz. 655; zob. Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania administracyjnego oraz niektórych innych ustaw. Druk nr 1183, s. 13. Sejm VIII kadencji, 28.12.2016. Źródło: <https://orka.sejm.gov.pl/Druki8ka.nsf/0/F3388D1AB00B1313C125809D004C3C8E/%24File/1183-uzasadnienie.docx> [dostęp: 4.07.2022].

nakazu rozstrzygania na korzyść strony wątpliwości osobno „co do treści normy prawnej” (art. 7a k.p.a.) i „co do stanu faktycznego” (art. 81a k.p.a.), z czego wolno wnioskować, że postanowił nie pozostawiać tych kwestii domysłem.

Zdaniem części badaczy wpływ na aktualny kształt reguły IDPR mogło mieć również wejście w życie dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/343 z dnia 9 marca 2016 r. w sprawie wzmocnienia niektórych aspektów domniemania niewinności i prawa do obecności na rozprawie w postępowaniu karnym⁶⁷. Zgodnie bowiem z art. 6 ust. 2 tej dyrektywy państwa członkowskie Unii Europejskiej zobowiązały się zapewnić, aby wszelkie wątpliwości co do winy były rozstrzygane na korzyść podejrzanego lub oskarżonego. W literaturze przyjęto, że przywołany przepis doprecyzował, iż chodzi zarówno o wszelkie wątpliwości faktyczne, jak i o wszelkie wątpliwości prawne⁶⁸. Co prawda pogląd ten nie został szerzej uzasadniony, ale przypuszczalnie zasada się na użyciu zwrotu „wszelkie” przez prawodawcę unijnego i nawiązuje do argumentu *lege non distinguente*, znanego z krajowych dyskusji. Podobnie jak na gruncie art. 5 § 2 k.p.k., argument ten nie ma wystarczającej siły przekonywania, wobec czego należy uznać, że dyrektywa 2016/343 nie rozstrzygnęła sporu o zakres przedmiotowy nakazu rozstrzygania wątpliwości na korzyść oskarżonego. Analiza systemowa tego aktu prawnego dowodzi, że jego twórcom najprawdopodobniej chodziło wyłącznie o wątpliwości o charakterze faktycznym.

Nie powielając argumentów zaprezentowanych już przy okazji omawiania regulacji krajowej (dotyczących chociażby zależności pomiędzy regułą IDPR a zasadą domniemania niewinności, której poświęcony jest komentowany akt prawa unijnego), warto odnotować, że w art. 6 ust. 1 dyrektywy 2016/343 – poprzedzającym przepis, który wyraża nakaz rozstrzygania wątpliwości na korzyść oskarżonego – uregulowano kwestię ciężaru dowodu, immanentnie związaną wyłącznie z ustaleniami o charakterze faktycznym. Bezpośrednie sąsiedztwo obu przepisów może świadczyć o tym, że cały art. 6 dyrektywy 2016/343 dotyczy tylko kwestii faktycznych (*argumentum a rubrica*). Także z treści tzw. zielonej książki przedstawiającej motywy uchwalenia dyrektywy wynika, że jej projektodawca w ogóle nie rozważał zagadnienia zastosowania reguły

⁶⁷ Dz. Urz. UE L 65/1 z dnia 11 marca 2016 r. [dalej: dyrektywa 2016/343].

⁶⁸ W. Gontarski: *Ciężar...*, s. 161–162; por. J. Kluza: *Dyrektywa...*, s. 50: „[...] dyrektywa [2016/343] w pierwszym rzędzie odnosi się do okoliczności faktycznych, których na podstawie zebranych przed sądem dowodów nie można jednoznacznie ustalić [przyp. i podkr. – B.Ł.]” (warto jednak przypomnieć, że autor ten opowiada się za szerokim ujęciem analizowanej reguły także na gruncie art. 5 § 2 k.p.k.).

IDPR do rozwiązywania problemów prawnych⁶⁹. Jednocześnie dyrektywa 2016/343 nie zamknęła prawodawcy krajowemu drogi do przyjęcia szerokiego rozumienia tego nakazu, stąd też trzeba stwierdzić, że zarówno jej wejście w życie, jak i upływ terminu na jej transpozycję okazały się indyferentne w kontekście przedmiotu rozważań, co najwyżej wpłynęły na inne kwestie związane z funkcjonowaniem analizowanej normy, niebędące tematem tej pracy.

Za dominujące w najnowszym piśmiennictwie (tj. opublikowanym po 15 kwietnia 2016 r.) należy uznać szerokie ujęcie reguły IDPR, które dopuszcza korzystanie z niej również przy rozstrzygnięciu wątpliwości prawnych⁷⁰. Jednocześnie w dalszym ciągu można spotkać zwolenników ograniczenia jej zakresu do wątpliwości o charakterze faktycznym⁷¹. Podobnie jak przed 1 lipca 2015 r., sprawa ta budzi zdecydowanie mniej wątpliwo-

⁶⁹ Zob. Zielona księga. Domniemanie niewinności. KOM(2006) 174, wersja ostateczna. Źródło: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2006:0174:FIN:PL:PDF> [dostęp: 12.07.2022].

⁷⁰ J. Kosonoga. W: *Kodeks...*, s. 114 (z powołaniem się na wyrok Sądu Najwyższego z dnia 24 czerwca 1994 r. WO 68/94, który – jak wyjaśniono już wcześniej – w rzeczywistości dotyczył wątpliwości o charakterze faktycznym); M. Błoński. W: *Meritum...*, s. 133; M. Kurowski. W: *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*. T. 1: Art. 1–424. Red. D. Świecki. Wyd. 6. Warszawa 2022, s. 60; W. Gontarski: *Ciężar...*, s. 170; M. Skwarcow: *Naruszenie w toku postępowania sądowego zasady swobodnej oceny dowodów i reguły „in dubio pro reo” jako zarzut apelacyjny. Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 14 czerwca 2018 r., II K 186/18*. „Gdańskie Studia Prawnicze” 2019, nr 4, s. 96–97; P. Gensikowski. W: *Kodeks...*, s. 26 (z powołaniem się na orzeczenie w sprawie WO 68/94); J. Skorupka. W: *Proces...*, s. 207; J. Kluza: *Dyrektywa...*, s. 43 (który przywołuje w istocie przykłady wątpliwości faktycznych, dotyczące postaci zamiaru czy zrealizowania znamion kontraktów); P. Wilk, R. Seweryn: *Przedawnienie w prawie karnym skarbowym – analiza konstytucyjności wybranych przepisów i aktualnych problemów w orzecznictwie*. „Prokuratura i Prawo” 2019, nr 9, s. 6; J. Skorupka. W: *Kodeks...*, s. 27–28; na gruncie postępowania w sprawach o wykroczenia tak K. Dąbkiewicz: *Kodeks...*, s. 67; M. Rogalski. W: *Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia. Komentarz*. Red. M. Rogalski. Wyd. 2. Warszawa 2022, s. 92; zob. również T. Gardocka, D. Jagiełło: *Kodeks postępowania karnego. Krótki komentarz dla studiujących*. Warszawa 2018, s. 26, którzy przyjęli, że „[e]wentualne wątpliwości prawne, które mogłyby prowadzić do zastosowania tego przepisu [tj. art. 5 § 2 k.p.k. – B.Ł.], mogą dotyczyć prawa obcego”.

⁷¹ M. Filipczak: *Reguły...*, s. 47; M. Hotel, A. Rychlewska: *Przedmiotowy...*, s. 85; M. Kulik: *Czy reguła...*, s. 246, 253; R. Koper: *Reguła...*, s. 7; A. Sakowicz. W: *Kodeks...*, s. 44, który tym samym odstąpił od poglądu wyrażanego na gruncie stanu prawnego sprzed 1 lipca 2015 r. (por. A. Sakowicz. W: K.T. Boratyńska et al.: *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*. Wyd. 4. Warszawa 2012, s. 29); P. Wiliński. W: *Polski...*, s. 355; K. Zgryzek. W: *Proces...*, s. 146; na gruncie postępowania w sprawach o wykroczenia tak A. Światłowski. W: *Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia. Komentarz*. Red. A. Sakowicz. Wyd. 2. Warszawa 2020, s. 64.

ści w orzecznictwie, w którym zgodnie akceptuje się możliwość stosowania reguły z art. 5 § 2 k.p.k. do rozstrzygania wątpliwości prawnych⁷².

7. Podsumowanie

Dyrektywa nakazująca rozstrzygać niedające się usunąć wątpliwości na korzyść oskarżonego jest regułą prawną, która wynika z zasady domniemania niewinności i podobnie jak ona obowiązuje do czasu obalenia domniemania niewinności. Szereg argumentów o charakterze językowym, systemowym i funkcjonalnym przemawia za tym, że omawiana reguła – wbrew dominującemu stanowisku – dotyczy wyłącznie wątpliwości o charakterze faktycznym. Usuwanie wątpliwości prawnych służą inne instrumenty, zwłaszcza dyrektywy wykładni. Należy do nich zakaz rozstrzygania wątpliwości na niekorzyść oskarżonego, obowiązujący na każdym etapie wykładni oraz bez względu na usuwalność dostrzeganych wątpliwości. Z uwagi na ów zakaz ograniczenie zakresu przedmiotowego reguły IDPR wcale nie pogarsza sytuacji procesowej oskarżonego, a w praktyce wręcz ją poprawia.

Jeśli wątpliwość prawna ma charakter nieusuwalny, to przepis stanowiący jej źródło jest niekonstytucyjny. Regulacja taka nie może stanowić podstawy jakiegokolwiek rozstrzygnięcia, choćby na korzyść oskarżonego, a sposobem na eliminowanie niekonstytucyjności z systemu prawnego nie powinna być dyrektywa IDPR. Jeśli zaś wątpliwość prawna okazuje się niezwykle trudna do usunięcia, ale usuwalna, to w ogóle nie dochodzi do zaktualizowania się hipotezy normy z art. 5 § 2 k.p.k. Przedmiotowy zakres jej zastosowania wynika więc już z jej istoty, w związku z czym

⁷² Zob. wyrok Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z dnia 20 kwietnia 2016 r. II AKa 340/15. LEX nr 2047142; wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z dnia 20 czerwca 2016 r. II AKa 65/16. LEX nr 2136988; wyrok Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z dnia 3 sierpnia 2016 r. II AKa 178/16. LEX nr 2110584; postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 6 lutego 2017 r. V KK 388/16. LEX nr 2255442 (w orzeczeniu tym wprawdzie uznano za bezzasadny zarzut naruszenia art. 5 § 2 k.p.k. poprzez niezastosowanie korzystniejszej metody interpretacji art. 253 § 1 k.k., przyjmąwszy, że sąd II instancji miał prawo wybrać jego zdaniem trafniejszy sposób wykładni tego przepisu, jednakże nie zakwestionowano samej możliwości zastosowania reguły IDPR do rozstrzygania wątpliwości prawnych); wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 3 stycznia 2017 r. II AKa 401/16. LEX nr 2191538; wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 30 października 2019 r. II AKa 483/19. LEX nr 2977534 (w orzeczeniu tym art. 5 § 2 k.p.k. zinterpretowano w kontekście treści art. 6 dyrektywy 2016/343); wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 15 grudnia 2020 r. II AKa 182/20. LEX nr 3112549; wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 24 czerwca 2021 r. II AKa 150/21. LEX nr 3275353; uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 2 lipca 2021 r. I DI 3/21. LEX nr 3193582.

nakaz rozstrzygania niedających się usunąć wątpliwości na korzyść oskarżonego nigdy nie dotyczył wątpliwości prawnych, bez względu na kilkakrotną zmianę brzmienia przepisu, który go wyraża. Umożliwienie sądom stosowania przepisów, których znaczenia obiektywnie nie da się ustalić, w istocie pociągałoby za sobą legitymizację niekonstytucyjnych regulacji i przyzwolenie na nierespektowanie przez ustawodawcę dyrektywy przyzwoitej legislacji, co prowadziłoby do niekonstytucyjności samego art. 5 § 2 k.p.k.

Bibliografia

Literatura

- Alexy R.: *Teoria praw podstawowych*. Tłum. B. Kwiatkowska, J. Zajadło. Warszawa 2010.
- Bieńkowska B. W.: *Wykład prawa karnego procesowego*. Red. P. Kruszyński. Wyd. 4. Białystok 2012.
- Błoński M. W.: *Meritum. Postępowanie karne*. Red. D. Świecki. Warszawa 2019.
- Damaz M. W.: *Ordynacja podatkowa. Komentarz*. Red. H. Dzwonkowski. Wyd. 9. Warszawa 2020.
- Dąbkiewicz K.: *Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia. Komentarz*. Wyd. 2. Warszawa 2017.
- Dworkin R.: *Biorąc prawa poważnie*. Tłum. T. Kowalski. Warszawa 1998.
- Filipczak M.: *Reguły „in dubio pro reo” i „in dubio pro duriore” w postępowaniu karnym*. „Internetowy Przegląd Prawniczy TBSP UJ” 2016, nr 2.
- Gaberle A.: *Dowody w sądowym procesie karnym. Teoria i praktyka*. Wyd. 2. Warszawa 2010.
- Gadecki B.: *Pokrzywdzony usiłowaniem nieudolnym przestępstwa*. „Prokuratura i Prawo” 2016, nr 2.
- Gardocka T., Jagiełło D.: *Kodeks postępowania karnego. Krótki komentarz dla studiujących*. Warszawa 2018.
- Garlicki L.: *Glosa do postanowienia TK z dnia 21 września 1987 r., P 3/87*. „Nowe Prawo” 1988, nr 5/6.
- Gensikowski P. W.: *Kodeks postępowania karnego. T. 1: Komentarz. Art. 1–424*. Red. D. Drajewicz. Warszawa 2020.
- Gontarski W.: *Ciężar dowodu i „in dubio pro reo” w prawie Unii Europejskiej*. „Studia Prawnoustrojowe” 2018, nr 42.
- Gostyński Z. W.: *Kodeks postępowania karnego. Komentarz. T. 1*. Red. Z. Gostyński, R.A. Stefański, S. Zabłocki. Wyd. 2. Warszawa 2003.
- Grajewski J. W.: *Kodeks postępowania karnego. T. 1: Komentarz do art. 1–424*. Red. J. Grajewski. Wyd. 2. Warszawa 2010.
- Grzegorzczak T.: *Kodeks postępowania karnego. Komentarz. T. 1: Artykuły 1–457*. Wyd. 6. Warszawa 2014.
- Grzeszczyk W.: *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*. Wyd. 9. Warszawa 2012.

- Hofmański P., Sadzik E., Zgryzek K. W: *Kodeks postępowania karnego*. T. 1: *Komentarz do artykułów 1–296*. Red. P. Hofmański. Wyd. 4. Warszawa 2011.
- Hotel M., Rychlewska A.: *Przedmiotowy zakres zastosowania zasady „in dubio pro reo” z perspektywy ostatnich zmian procedury karnej*. „Przegląd Prawniczy Uniwersytetu Warszawskiego” 2017, nr 1.
- Jezusek A.: *Zastosowanie reguły „in dubio pro reo” przy rozstrzyganiu zagadnień prawnych*. „Państwo i Prawo” 2012, nr 6.
- Kalemba M.: *Zasada „in dubio pro reo” w kontradiktoryjnym procesie karnym*. W: *Kontradiktoryjność w polskim procesie karnym*. Red. P. Wiliński. Warszawa 2013.
- Kalinowski S.: *Postępowanie karne. Zarys części ogólnej*. Warszawa 1963.
- Kardas P.: *Nowe ujęcie zasady „in dubio pro reo”*. „Palestra” 2015, nr 9/10.
- Kluza J.: *Dyrektywa Unii Europejskiej w sprawie domniemania niewinności a regulacje kodeksu postępowania karnego*. „Monografie Towarzystwa Doktorantów Uniwersytetu Jagiellońskiego” 2020, nr 2.
- Koper R.: *Reguła „in dubio pro reo” a ochrona interesów pokrzywdzonego w procesie karnym*. „Przegląd Sądowy” 2018, nr 6.
- Kosonoga J. W: *Kodeks postępowania karnego*. T. 1: *Komentarz do art. 1–166*. Red. R.A. Stefański, S. Zabłocki. Warszawa 2017.
- Kruszyński P.: *Reguła „in dubio pro reo” po noweli Kodeksu postępowania karnego z 27 września 2013 roku*. W: *Polski proces karny i materialne prawo karne w świetle nowelizacji z 2013 roku. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Januszowi Tylmanowi z okazji Jego 90. urodzin*. Red. T. Grzegorzcyk. Warszawa 2014.
- Kruszyński P., Pawelec S.: *Reguła „in dubio pro reo”*. W: *System prawa karnego procesowego*. T. 3: *Zasady procesu karnego*. Red. P. Hofmański, P. Wiliński. Warszawa 2014.
- Kulesza C. W: *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*. Red. K. Dudka. Wyd. 2. Warszawa 2020.
- Kulik M.: *Czy reguła „in dubio pro reo” jest dyrektywą wykładni?*. W: *Verba volant, scripta manent. Proces karny, prawo karne skarbowe i prawo wykroczeń po zmianach z lat 2015–2016. Księga pamiątkowa poświęcona Profesor Monice Zbrojewskiej*. Red. T. Grzegorzcyk, R. Olszewski. Warszawa 2017.
- Kurowski M. W: *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*. T. 1: *Art. 1–424*. Red. D. Świecki. Wyd. 6. Warszawa 2022.
- Kwiatkowski Z.: *Zakres stosowania reguły „in dubio pro reo” w polskim procesie karnym*. W: *Wokół gwarancji współczesnego procesu karnego. Księga jubileuszowa profesora Piotra Kruszyńskiego*. Red. B.T. Bieńkowska, H. Gajewska-Kraczkowska, M. Rogacka-Rzewnicka. Warszawa 2015.
- Lach A.: *„In dubio pro reo” i „beyond reasonable doubt”: dwie koncepcje rozstrzygania wątpliwości w procesie karnym*. W: *Wokół gwarancji współczesnego procesu karnego. Księga jubileuszowa profesora Piotra Kruszyńskiego*. Red. B.T. Bieńkowska, H. Gajewska-Kraczkowska, M. Rogacka-Rzewnicka. Warszawa 2015.

- Lewiński J.: *Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia. Komentarz*. Wyd. 7. Warszawa 2011.
- Lipczyńska M.: *Znaczenie i funkcje zasady „in dubio pro reo” w procesie karnym*. „Państwo i Prawo” 1967, nr 10.
- Łukowiak B.: *Liczenie w procesie karnym terminów oznaczonych w tygodniach, miesiącach i latach. Glosa do postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 13 listopada 2019 r., I KZP 9/19*. „Przegląd Sądowy” 2020, nr 11/12.
- Łukowiak B.: *Stosowanie reguły „in dubio pro reo” w postępowaniu w sprawach o odszkodowanie za niesłuszne skazanie, tymczasowe aresztowanie lub zatrzymanie. Glosa do wyroku Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 7 września 2018 r., II AKa 200/18*. „Orzecznictwo Sądów Polskich” 2020, nr 11.
- Mariański A. W.: *Ordynacja podatkowa. Komentarz*. Red. A. Mariański. Warszawa 2021.
- Marszał K.: *Proces karny. Zagadnienia ogólne*. Katowice 2008.
- Morawski L.: *Wstęp do prawoznawstwa*. Wyd. 15. Toruń 2014.
- Morawski L.: *Zasady wykładni prawa*. Wyd. 2. Toruń 2010.
- Murzynowski A.: *Istota i zasady procesu karnego*. Wyd. 2. Warszawa 1984.
- Nelken J.: *Ciężar dowodowy w procesie karnym*. „Nowe Prawo” 1969, nr 6.
- Niedzielak P., Petryna K. W.: A. Kryże, P. Niedzielak, K. Petryna, T.E. Wirzman: *Kodeks postępowania karnego. Praktyczny komentarz z orzecznictwem*. Warszawa 2001.
- Ponikowski R.: *Zasada „in dubio pro reo” w teorii i orzecznictwie (zarys problematyki)*. W: *Rzetelny proces karny. Księga jubileuszowa Profesora Zofii Świdy*. Red. J. Skorupka. Warszawa 2009.
- Prusak F.: *Komentarz do kodeksu postępowania karnego*. T. 1. Warszawa 1999.
- Prusak F., Kordik A., Świda Z. W.: *Prawo karne procesowe. Część ogólna*. Red. F. Prusak. Wyd. 2. Wrocław–Szczecin 1996.
- Pulka Z. W.: *Wprowadzenie do nauk prawnych. Leksykon tematyczny*. Red. A. Bator. Wyd. 2. Warszawa 2008.
- Rogalski M. W.: *Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia. Komentarz*. Red. M. Rogalski. Wyd. 2. Warszawa 2022.
- Rychlewska A.: *O dyrektywie interpretacyjnej „in dubio pro reo”. Uwagi na tle ustawy nowelizującej postępowanie karne*. „Palestra” 2015, nr 9/10.
- Sakowicz A. W.: *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*. Red. A. Sakowicz. Wyd. 9. Warszawa 2020.
- Sakowicz A. W.: K.T. Boratyńska, A. Górski, A. Sakowicz, A. Ważny: *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*. Wyd. 4. Warszawa 2012.
- Siewierski M. W.: *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*. Red. M. Mazur. Warszawa 1971.
- Skorupka J. W.: *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*. Red. J. Skorupka. Wyd. 5. Warszawa 2021.
- Skorupka J. W.: *Proces karny*. Red. J. Skorupka. Wyd. 3. Warszawa 2020.
- Skowron A.: *Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia. Komentarz*. Wyd. 2. Warszawa 2010.

- Skwarcow M.: *Naruszenie w toku postępowania sądowego zasady swobodnej oceny dowodów i reguły „in dubio pro reo” jako zarzut apelacyjny. Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 14 czerwca 2018 r., II K 186/18.* „Gdańskie Studia Prawnicze” 2019, nr 4.
- Sławiński M.: *Kontradyktoryjność procesu karnego a nowe brzmienie zasad procesowych z art. 2 § 1 pkt 1 k.p.k. i art. 5 § 2 k.p.k. – rozważania w kontekście modelowego ujęcia zagadnienia odpowiedzialności karnej.* W: *Kontradyktoryjność w polskim procesie karnym.* Red. P. Wiliński. Warszawa 2013.
- Stefański R.A.: *Wykładnia przepisów prawa karnego.* W: *System prawa karnego. T. 2: Źródła prawa karnego.* Red. T. Bojarski. Warszawa 2011.
- Steinborn S.: *Prawomocność części orzeczenia w procesie karnym.* Warszawa 2011.
- Światłowski A. W: *Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia. Komentarz.* Red. A. Sakowicz. Wyd. 2. Warszawa 2020.
- Świda Z. W: *Postępowanie karne. Część ogólna.* Red. Z. Świda. Warszawa 2008.
- Świda Z., Płońska A. W: M. Bojarski, A. Płońska, Z. Świda: *Podstawy materialnego i procesowego prawa o wykroczeniach.* Wyd. 6. Wrocław 2012.
- Tęcza-Paciorek A.: *Zasada domniemania niewinności w polskim procesie karnym.* Warszawa 2012.
- Tuleja P. W: *Konstytucja RP. T. 1: Komentarz. Art. 1–86.* Red. M. Safjan, L. Bosek. Warszawa 2016.
- Tylman J. W: T. Grzegorzczak, J. Tylman: *Polskie postępowanie karne.* Wyd. 7. Warszawa 2009.
- Waltoś S., Hofmański P.: *Proces karny. Zarys systemu.* Wyd. 11. Warszawa 2013.
- Warchoń M.: *Istota reguły „in dubio pro reo” w świetle nowelizacji kodeksu postępowania karnego z dnia 27 września 2013 r.* W: *Wokół gwarancji współczesnego procesu karnego. Księga jubileuszowa profesora Piotra Kruszyńskiego.* Red. B.T. Bieńkowska, H. Gajewska-Kraczkowska, M. Rogacka-Rzewnicka. Warszawa 2015.
- Wąsik D., Sygit B.: *Kontrowersje wokół nowego ujęcia zasady „in dubio pro reo”. Rozważania na kanwie nowelizacji Kodeksu postępowania karnego.* W: *Polski proces karny i materialne prawo karne w świetle nowelizacji z 2013 roku. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Januszowi Tylmanowi z okazji Jego 90. urodzin.* Red. T. Grzegorzczak. Warszawa 2014.
- Wiatrowski P.: *Dyrektywy wykładni prawa karnego materialnego w judykaturze Sądu Najwyższego.* Warszawa 2013.
- Wiliński P. W: *Polski proces karny.* Red. P. Wiliński. Warszawa 2020.
- Wilk P., Seweryn R.: *Przedawnienie w prawie karnym skarbowym – analiza konstytucyjności wybranych przepisów i aktualnych problemów w orzecznictwie.* „Prokuratura i Prawo” 2019, nr 9.
- Wolter W., Lipczyńska M.: *Elementy logiki. Wykład dla prawników.* Wyd. 2. Warszawa–Wrocław 1976.
- Wołodkiewicz W.: *Łacińskie reguły prawne dotyczące ciężaru dowodu w procesie.* „Palestra” 2014, nr 9.
- Wróbel W.: *Zmiana normatywna i zasady intertemporalne w prawie karnym.* Kraków 2003.

- Zbrojewska M.: *Nowe ujęcie zasady „in dubio pro reo” w postępowaniu karnym*. W: *Wokół gwarancji współczesnego procesu karnego. Księga jubileuszowa profesora Piotra Kruszyńskiego*. Red. B.T. Bieńkowska, H. Gajewska-Kraczkowska, M. Rogacka-Rzewnicka. Warszawa 2015.
- Zgryzek K. W: *Proces karny*. Red. J. Zagrodnik. Wyd. 3. Warszawa 2021.
- Ziemiński Z.: *Logika praktyczna*. Wyd. 23. Warszawa 2000.

Akty prawne

- Ustawa z dnia 2 kwietnia 1997 r. – Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Dz.U. 1997, nr 78, poz. 483; 2001, nr 28, poz. 319; 2006, nr 200, poz. 1471; 2009, nr 114, poz. 946.
- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/343 z dnia 9 marca 2016 r. w sprawie wzmocnienia niektórych aspektów domniemania niewinności i prawa do obecności na rozprawie w postępowaniu karnym. Dz. Urz. UE L 65/1 z dnia 11 marca 2016 r.
- Ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego. T.j. Dz.U. 2021, poz. 735, 1491 i 2052.
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny. T.j. Dz.U. 2021, poz. 2345 i 2447.
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego. T.j. Dz.U. 2021, poz. 534 ze zm.
- Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Ordynacja podatkowa. T.j. Dz.U. 2021, poz. 1540 ze zm.
- Ustawa z dnia 5 sierpnia 2010 r. o ochronie informacji niejawnych. T.j. Dz.U. 2019, poz. 742; 2022, poz. 655.
- Ustawa z dnia 27 września 2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw. Dz.U. 2013, poz. 1247 ze zm.
- Ustawa z dnia 5 sierpnia 2015 r. o zmianie ustawy – Ordynacja podatkowa oraz niektórych innych ustaw. Dz.U. 2015, poz. 1197.
- Ustawa z dnia 11 marca 2016 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw. Dz.U. 2016, poz. 437 i 2103; 2017, poz. 1139 i 1452.
- Ustawa z dnia 7 kwietnia 2017 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania administracyjnego oraz niektórych innych ustaw. Dz.U. 2017, poz. 935.
- Ustawa z dnia 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym. T.j. Dz.U. 2021, poz. 1904; 2022, poz. 480.

Orzecznictwo

- Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 11 stycznia 2000 r. K 7/99. OTK 2000, nr 1, poz. 2.
- Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 21 marca 2001 r. K 24/00. OTK 2001, nr 3, poz. 51.
- Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 13 września 2011 r. P 33/09. OTK-A 2011, nr 7, poz. 71.

- Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 16 czerwca 1993 r. I KZP 13/93. OSNKW 1993, nr 7/8, poz. 42.
- Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 25 maja 2004 r. WZP 1/04. OSNKW 2004, nr 5, poz. 50.
- Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 2 lipca 2021 r. I DI 3/21. LEX nr 3193582.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 25 czerwca 1991 r. WR 107/91. OSNKW 1992, nr 1/2, poz. 14.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 24 czerwca 1994 r. WO 68/94. OSNKW 1994, nr 11/12, poz. 73.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 14 maja 1999 r. IV KKN 714/98. KZS 2000, nr 5, poz. 22.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 11 października 2002 r. V KKN 251/01. KZS 2003, nr 12, poz. 8.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 8 czerwca 2004 r. III KK 419/03. OSNKW 2004, nr 7/8, poz. 74.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 6 grudnia 2006 r. III KK 181/06. OSNKW 2007, nr 2, poz. 16.
- Postanowienie Najwyższego Sądu Wojskowego z dnia 12 marca 1960 r. Rw 235/60. LEX nr 1724193.
- Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 13 maja 2002 r. V KKN 90/01. LEX nr 53913.
- Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 11 marca 2005 r. V KK 319/04. OSNwSK 2005, poz. 539.
- Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 16 czerwca 2005 r. II KK 257/04. OSNKW 2005, nr 9, poz. 86.
- Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 20 września 2006 r. II KK 327/05. LEX nr 202149.
- Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 20 grudnia 2006 r. IV KK 235/06. OSNwSK 2006, nr 1, poz. 2532.
- Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 10 stycznia 2007 r. V KK 242/06. OSNwSK 2007, nr 1, poz. 117.
- Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 14 grudnia 2010 r. III KK 378/10. LEX nr 736756.
- Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 22 grudnia 2010 r. II KK 308/10. OSNwSK 2010, nr 1, poz. 2557.
- Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 10 stycznia 2013 r. IV KK 333/12. LEX nr 1277776.
- Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 29 kwietnia 2013 r. IV KK 105/13. LEX nr 1324333.
- Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 14 czerwca 2013 r. II KK 121/13. LEX nr 1321735.
- Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 27 listopada 2013 r. V KK 293/13. LEX nr 1396630.
- Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 12 grudnia 2014 r. SDI 43/14. OSND 2014, poz. 95.

- Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 6 lutego 2017 r. V KK 388/16. LEX nr 2255442.
- Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 24 kwietnia 2009 r. II AKa 81/09. LEX nr 519640.
- Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 24 marca 2011 r. II AKa 49/11. OSAKat 2011, nr 2, poz. 2.
- Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 24 lipca 2012 r. II AKa 114/12. KZS 2012, nr 9, poz. 41.
- Wyrok Sądu Apelacyjnego w Lublinie z dnia 10 października 2012 r. II AKa 162/12. LEX nr 1237251.
- Wyrok Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z dnia 21 sierpnia 2013 r. II AKa 229/13. LEX nr 1366155.
- Wyrok Sądu Apelacyjnego w Gdańsku z dnia 27 listopada 2013 r. II AKa 291/13. LEX nr 1419005.
- Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 9 grudnia 2013 r. II AKa 397/13. KZS 2014, nr 4, poz. 63.
- Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 3 grudnia 2015 r. II AKa 449/15. LEX nr 2023117.
- Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 9 marca 2016 r. II AKa 271/15. LEX nr 2099365.
- Wyrok Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z dnia 20 kwietnia 2016 r. II AKa 340/15. LEX nr 2047142.
- Wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z dnia 20 czerwca 2016 r. II AKa 65/16. LEX nr 2136988.
- Wyrok Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z dnia 3 sierpnia 2016 r. II AKa 178/16. LEX nr 2110584.
- Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 3 stycznia 2017 r. II AKa 401/16. LEX nr 2191538.
- Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 30 października 2019 r. II AKa 483/19. LEX nr 2977534.
- Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 15 grudnia 2020 r. II AKa 182/20. LEX nr 3112549.
- Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 24 czerwca 2021 r. II AKa 150/21. LEX nr 3275353.
- Interpretacja ogólna PK4.8022.44.2015 Ministra Finansów z dnia 29 grudnia 2015 r. w sprawie stosowania art. 2a ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Ordynacja podatkowa. Dz. Urz. MF 2016, poz. 4.

Źródła internetowe

Uzasadnienie projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego i niektórych innych ustaw. Komisja Kodyfikacyjna Prawa Karnego. Źródło: <https://arch-bip.ms.gov.pl/pl/dzialalnosc/komisje-kodyfikacyjne/komisja-kodyfikacyjna-prawa-karnego/komisja-kodyfikacyjna-prawa-karnego-2009-2013/projekty-aktow-prawnych/download,1650,1.html> [dostęp: 27.06.2022].

Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania administracyjnego oraz niektórych innych ustaw. Druk nr 1183. Sejm VIII kadencji, 28.12.2016. Źródło: <https://orka.sejm.gov.pl/Druki8ka.nsf/0/F3388D1AB00B1313C125809D004C3C8E/%24File/1183-uzasadnienie.docx> [dostęp: 4.07.2022].

Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw. Druk nr 207. Sejm VIII kadencji, 27.01.2016. Źródło: <https://orka.sejm.gov.pl/Druki8ka.nsf/0/0DCDFB C92E81FB4CC1257F47004B0C7D/%24File/207-uzasadnienie.docx> [dostęp: 28.06.2022].

Zielona księga. Domniemanie niewinności. KOM(2006) 174, wersja ostateczna. Źródło: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2006:0174:FIN:PL:PDF> [dostęp: 12.07.2022].